

Exercitationes criticae in T. Livi libros XLI-XLV

<https://hdl.handle.net/1874/260214>

A^{no} 192

L.A.H. 19 Mei 1916

EXERCITATIONES CRITICAE

IN T. LIVI LIBROS XLI-XLV

A. ROOBOL

A. qu.
192

**EXERCITATIONES CRITICAE
IN T. LIVI LIBROS XLI-XLV**

EXERCITATIONES CRITICAE IN T. LIVI LIBROS XLI-XLV

SPECIMEN LITTERARIUM INAUGURALE

QUOD EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI ERNESTI
COHEN CHEM. DOCT. ET IN FAC. PHIL. PROF. ORD.
AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU ET NOBI-
LISSIMAE FACULTATIS LITTERARUM ET PHILOSOPHIAE
DECRETO PRO GRADU DOCTORATUS SUMMISQUE
IN LITTERARUM CLASSICARUM DISCIPLINA HONORIBUS
AC PRIVILEGIIS IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA RITE
ET LEGITIME CONSEQUENDIS FACULTATIS EXA-
MINI SUBMITTET

ADRIAAN ROOBOL

DORDRACENSIS

DIE XIX MENSIS MAII A. MCMXVI HORA IV P. M.

:: TRAIECTI AD RHENUM APUD A. OOSTHOEK — MCMXVI ::

Cum ad finem studiorum academicorum perveni, iucundum mihi restat officium, quo ut fungar, gratus me animus adhortatur.

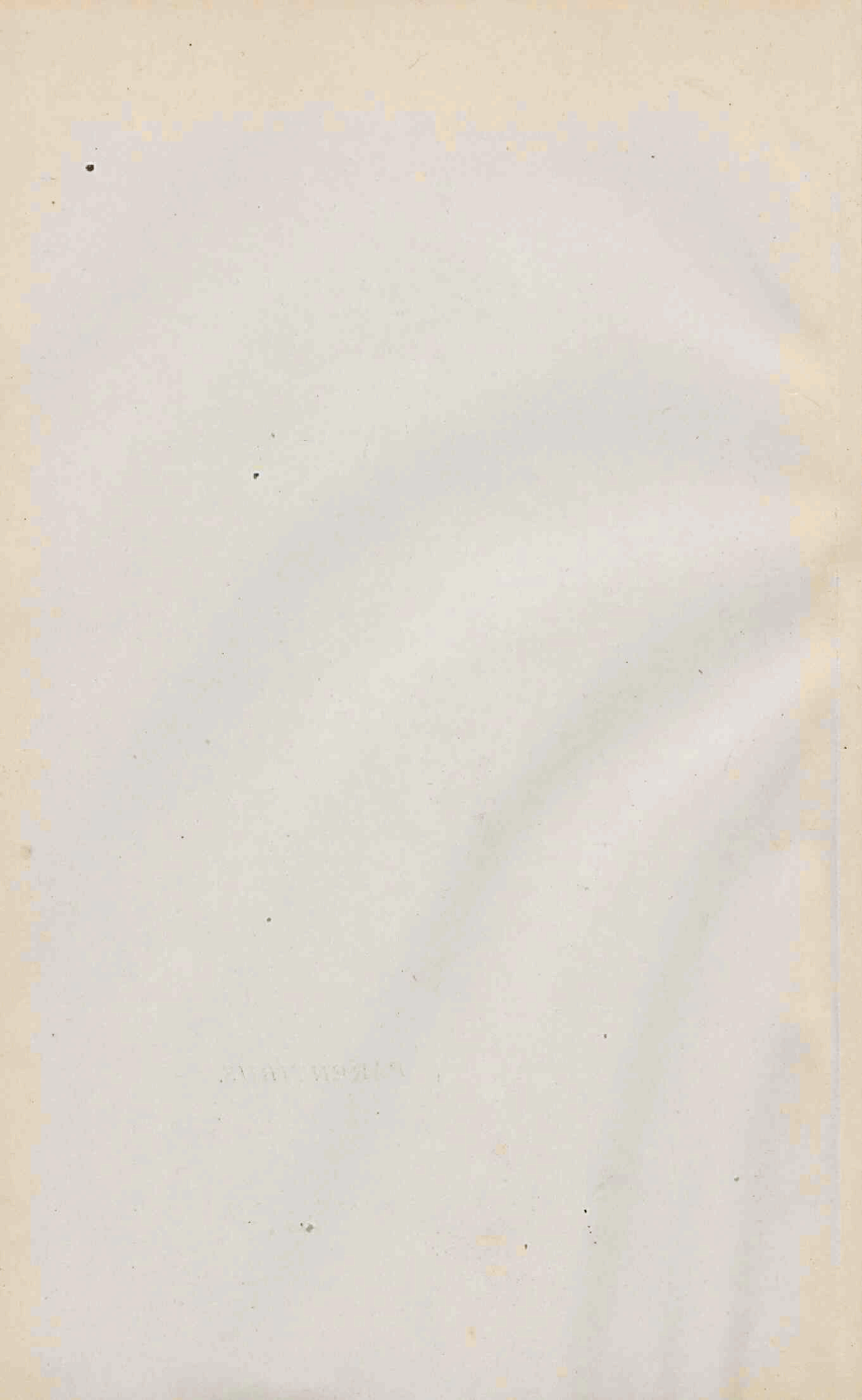
*Te primum nomino, clarissime DAMSTÉ, promotor aestu-
matissime. Tu enim ut, in quo opere ipse per hosce annos
versabaris, etiam aliquid efficere conarer, mihi concessisti.
Tu, quoties partem mei operis, quaecumque id est, deline-
veram, quo modo emendare possem, ostendere atque elocutionis
duritiam remove benignissime paratus eras, otium denique
Tuum semper mihi impendisti. Tibi quid debeam, grata me omni
tempore memoria recordaturum esse, persuasum Tibi habeto.*

*Tibi quoque, clarissime VOLLGRAFF, pro Tua disciplina
atque pro comitate, qua semper me prosecutus es, maximas
gratias et ago et habeo.*

*Quod Te, clarissime VAN GELDER, ad hoc tempus usque
magistrum retinere mihi non licuit — Lugdunum Batavorum
enim profectus es — doleo. Pro Tua institutione, quam
semper memoria retinebo, merito Tibi gratus sum.*

*Quamquam, clarissime BOLKESTEIN, Tuis lectionibus inte-
resse non potui, facere tamen non possum, quin pro benigni-
tate Tua, quam hisce diebus expertus sum, gratias Tibi agam.*

PARENTIBUS.

AD LIBRUM XLI.

T. Livi Ab urbe condita Libri.
ed. A. Zingerle. Editio maior.
VINDOBONAE 1899—1908.

II. 8. Castra Romana, quae a Manlio consule ad lacum Timavi posita sunt, Histri subito aggrediuntur. Propter nebulas matutinas statio, quae in castrorum porta est, quot hostes sint non videns, fugit atque summa perturbatione omnes milites afficit. „itaque primo, velut iussi id facere, pauci ad mare decurrunt.”

Iam me vexarant verba illa: velut iussi id facere, quorum duo posteriora satis insulsa mihi videbantur. Quid facere pauci illi milites veluti iussi sunt? Id scilicet, quod mox narrabitur, ad mare decurrere. Sed minime illis vocibus additis opus erat.

Inspiciens editionem, quam Drakenborch curavit, haec inveni: „Vir doctus, amicus meus, me monuit, vulgatam defendi quidem posse; melius tamen sibi videri, voces *id facere* omitti.” Cui viro docto assentiens haec vocabula expungere velim.

Non tantum primo pauci milites, deinde plures fugiunt, sed „et ipse consul, cum frustra revocare fugientes conatus nec imperio nec auctoritate nec precibus ad extremum valuisset.”

Quando ergo consul fugit? Cum milites suos nulla re retinere potuisset. Haec est clara atque perspicua huius enuntiati sententia. Qualis autem haec periodus nobis tradita est, minime clara mihi videtur.

Consul quando fugerit, bis narratur. 1°. Fugientes frustra revocare conatus est. 2°. Nec imperio nec auctoritate nec precibus satis valuit. Verba priora posterioribus explicantur atque illustrantur.

E textu tradito autem efficias primum amice atque familiariter milites revocare consulem conatum esse, deinde autem, cum id ei parum successisset, per imperium.

Immo, quomodo consul suos a fuga prohibere temptarit, per voces imperio, auctoritate, precibus refertur.

Simplici autem unius tantum vocabuli traiectione iustum sententiae ordinem restitui posse censeo.

„et ipse consul, frustra revocare fugientes conatus, *cum* nec imperio” e.q.s.

9. „Unus remansit M. Licinius Strabo, tribunus militum secundae legionis, cum tribus signis ab legione sua relictus.”

Verum vidisse M. Muellerum iudico, qui pro tradita lectione *tertia* *secundae* coniecit. Nam (Cap. I. 7) „T. et C. Aelii trib. mil. legionem *tertiam* . . . duxerant.” Weissenborn enim in sua editione recte iam disputaverat *ab* non idem esse posse atque *e*. Quapropter Madvig hic *e* proposuit, retinens adiectivum *tertia*e. At, si non tota legio ab Aeliis tribunis ducta esset, id narrare Livius debuerat loco *e* cap. I supra allato. Neque is a legione sua relictus est, qui cum tribus manipulis, quod aliis aliud quid faciendum est, in castris manere debet.

Sed tamen, quamquam *secundae* legionis iam scribimus, nondum sanatum locum existimo.

Tribunus enim ille non a legione sua relictus est, sed a consule ipso, neque legio illa tribunum suum reliquit, sed consulem atque castra.

Cum igitur verba *ab legione sua relictus* iustam sententiam praeberere nequeant, ut spuria atque verbi *remansit* interpretamentum e textu ea eici praestare puto.

12. Rex Histrorum, castris Romanis potitus, in quaestorio „accubans epulari coepit.”

Sic sine participio Livius scribere potuerat: rex accumbit atque epulari coepit. Propono igitur: *accumbens*.

Postquam littera *m*, per lineolam transversam supra praecedentem litteram *v* significata, evanuit, *bens* in *bans* mutari debuit, ut iusta verbi forma oreretur.

III. 4. Plerique milites inermes fugerunt: „deformis turba velut lixarum calorumque, praeda fere futura, si belli hostes meminissent.”

Ita Zingerle e Madvigii coniectura pro tradito *vere*.

Inermes milites erant deformis turba, quae praeda fere futura erat, si hostes pugnaturi essent. Minime: tum certo certius praeda futura erat. Itaque *fere* huic loco aptum non est neque ceterae coniecturae necessariae sunt, sed lectionem traditam retinere longe praestare videtur. Etenim, si hostes pugnassent neque epulati essent, *vere* Romani praeda futuri fuerant (cf. praeterea XXXIX. 37. 9 et XL. 46. 9).

6. Legio tertia ad castra recipienda revocata est. Cui consulis iusso obsecuti: „tribuni militum tertiae legionis pabulum lignaque proicere iubent, centurionibus imperant, ut” e.q.s.

Madvig proposuit: *tribuni milites*, idque eam ob causam, ut verbum iubendi haberet, quod dicitur, obiectum, atque ut parallelismus inesset in hoc enuntiato; nempe verbo *imperant* quibusnam imperetur adiectum est, itaque aegre desideratur simile alterius iubendi, verbi supplementum, quapropter hac in re cum Madvigio facio.

Ceterum et alia res in hisce vocabulis me offendit, sc. additum: *tertia legionis*. Postquam modo legimus tertiam legionem auxilio vocari, hanc autem legionem (c. I. 7) pabulatores tueri, iuberi autem milites pabulum proicere, non dubium esse potest quin hic de tertiae legionis militibus agatur. Itaque etiam moleste abundant vocabula *tertia legionis*, quae addita censeo a lectore, qui rem claram ante oculos positam esse vellet, neque turbari ea re, quod de utraque legione promiscue hic iterum atque iterum agitur.

V. 1. „Forte ita evenit, ut Cn. et L. Gavillii Novelli, Aquileienses, cum com meatu venientes, ignari prope in capta castra ab Histris inciderent”.

An Aquileienses illi sciebant castra ab Histris capta esse? Minime. Id tantum animadverterunt castra Romana capta esse. Lectores autem rursus moneri non necesse esse arbitror, quoniam castra illa ceperint, postquam res in capite proxime antecedenti fuse enarrata est.

Itaque a lectore quopiam addita verba *ab Histris* puto, quam interpolationem ipse locus etiam arguit.

11. Primum Romam falsus nuntius allatus erat exercitum Romanum prorsus profligatum esse. Postquam autem contrarium compertum est, „dilectus omissus est, exauctorati, qui sacramento dixerant, et exercitus, qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus.”

In editione Weidmanniana, a Muellero curata, ad hunc locum Wesenbergii coniecturam memoratam inveni, qui proposuit: *exauctoratis*. Hunc virum doctum verum vidisse non credo. Non enim dilectus omissus est, propterea quod vel postquam ei, qui sacramento dixerant, exauctorati sunt; non solum qui iam per illum dilectum milites facti erant, militia soluti sunt, sed etiam simul omnis dilectus, qui inceptus erat, omissus est, et praeterea exercitus, cuius tamen nulla utilitas esse poterat, quippe qui pestilentia affectus esset, est dimissus. Ita tres variae res describuntur, sicut re vera tres diversae res factae sunt, quapropter Wesenbergii coniectura improbanda est.

X. 5. Histros a se profligatos esse, Iunius et Manlius procoss. Romam senatui nuntiant. Quod ubi Claudius consul cognovit, „veritus ne forte eae res provinciam et exercitum sibi adimerent, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, uno omnium certiore facto collega, nocte profectus, praeceps in provinciam abiit; ubi inconsultius quam venerat se gessit.”

Adventus Claudii praeceps fuerat, ideoque a Livio inconsultus vocatur; at tum adversus exercitum et eius duces inconsultius etiam se gessit. Quidni hoc vocabulum,

etiam sc., quod aegre desideratur, textui adicimus, quod facillime propter insequens *quam*, quod voculae *etiam* litteris simile est, excidere potuit?

6. Etenim, contione advocata, Manlio fugam e castris obiectavit et Iunio probra ingessit „quod se dedecoris socium collegae fecisset.”

Eccui dubium esse potest cuiusnam se dedecoris socium Iunius fecerit? Nemini, opinor. Quapropter *collegae* pro additamento habens eiciendum censeo, etiam propter miram quam hic habemus verborum compagem. Nonne collegae saltem ante dedecoris ponendum fuerat?

XI. 1. „Paucis ante diebus Iunius Manliusque oppidum Nesactium, quo se principes Histrorum et regulus ipse Aepulo receperat, summa vi oppugnant. eo Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumscedit.”

Adverbium eo vitiose huc irrepsisse puto, nam quo legiones illae ducantur satis superque perspicuum est ex ipsis rebus, quae hac sententia narrantur: „oppidum circumscedit”. In eo adverbio autem praenomen C. latere puto. (cf. e. g. C. IX. 9; X. 5; XII. 2).

4. Oppidum illud Nesactium oppugnaturus Claudius amnem moenia praeterfluentem, aquam Histris praebentem, exceptum novo alveo avertit. „Ea res barbaros miraculo terruit abscisae aquae.”

Quis non videt *abscisae aquae* nescio cuius additamentum esse ideoque delendum?

Iam id ipse hic propositurus eram, cum in editione Muel-leriana R. Novákium antea iam idem vidisse animadverti, itaque eius coniecturam quam maxime comprobo.

XII. 5. In Sardinia magnum tumultum esse, huius libri C. VI enarratum invenimus.

Hic autem docemur a T. Sempronio in Sardinia prospere pugnatum esse. „Exercitum in agrum Sardorum Iliensium

induxit. Balarorum magna auxilia Iliensibus venerant."

Ita omnes editiones. Traditum autem est: *Iliensium*.

Si dativus recte se haberet, expectaremus: „Balarorum magna auxilia Iliensibus auxilio venerant," quae certe pulchra sententia non esset. Textus traditus autem retineri potest, si statuamus aliquid excidisse, quod sic explere velim: „auxilia *in fines* Iliensium venerant." Quae inserui verba simillima sunt vocabulo proxime sequenti.

9. Contra Ligures quoque hoc tempore ad Scultennam flumen pugnatum est. Gravissimam autem cladem Ligures acceperunt, quindecim enim eorum milia caesa sunt. „Ligures, reliquiae caedis, in montes refugerunt."

Offendor hic ea re, quod Ligures reliquiae caedis vocantur. Aut tantummodo reliquiae caedis aut qui Ligures reliqui erant hic expectaveris, quapropter locum non integrum esse puto.

Varii loci, quibus noster defendatur, allati sunt ab editoribus.

XXII. 56. 2. „L. Aemilium consulem exercitumque caesum, sese Canusii esse, reliquias tantae cladis colligentem."

XLIII. 10. 8. „Appius.....ad Lychnidum protinus reliquias cladis reduxit".

Quorum locorum indoles atque natura prorsus alia est atque nostri. L.l. reliquias cladis per se positum invenimus, nostro autem appositive. Neque iusta haec est appositio. „Ligures profligati atque caesi sunt. Ligures, reliquiae caedis, fugerunt." Quinam alii, quaero, fugerunt? Si numerus finitus aut adiectivum saltem numerale (e.g. pauci) voci Ligures additum esset, nemo hunc locum improbare posset. Nunc autem logice ne existere quidem potest.

Quapropter substantivum Ligures abundare mihi videtur, locis autem, quos modo attuli, collatis ita legendum puto: „[Ligures] reliquiae *cladis* in montes refugerunt."

10. „Claudius, duarum gentium uno anno victor, duabus, quod raro alius, in consulatu pacatis provinciis Romam revertit."

Mueller annotat verba quod raro alius per *fecit* supplenda esse. Quod ut demonstret, locos affert, qui minime eum adiuvant.

IX. 26. 14. „hic ipse honos (sc. quod dictator sum) delatus ad me est testis innocentiae meae: neque enim, quod saepe alias (sc. factum est), qui clarissimus esset . . . dictator . . . deligendus fuit”.

XXII. 58. 2. „Romanos quoque . . . quod numquam alias antea . . . alloquitur”.

Intellegere nequeo Muellerum, hos locos afferentem, non nostro loco id proposuisse, quod equidem conicere velim: „Claudius . . . duabus, quod raro *alias* (i. e. tempore alio factum est), . . . pacatis provinciis, Romam revertit”.

Videlicet loci a Muellero laudati non traditam lectionem tuentur, sed coniecturam meam quam maxime commendant.

XIII. 4. „Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat. in eius locum suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus.”

Conferre liceat locum, qui est in L. XXVI. C. 23. 7.: „Sacerdotes publici aliquot eo anno demortui sunt, novique suffecti; in locum M'. Aemilii Numidae decemviri sacrorum M. Aemilius Lepidus, in locum M. Pomponii Mathonis pontificis C. Livius”, quo loco non legimus: Lepidus decemvir in locum decemviri, Livius pontifex in locum pontificis suffecti sunt.

Quapropter loco, quem supra ex hoc capite citavi, alterum *pontifex* ut annotationem marginalem eiciendum censeo.

5. Lunam eodem anno colonia ducta est. Livius narrat nobis quantus cuique colono ager datus sit; „de Liguribus is captus ager erat; Etruscorum ante quam Ligurum fuerat”.

Stolidissimis profecto se scribere Livius putare debebat, si necessarium iudicaret, postquam modo narravit Ligurum agrum fuisse, antea autem Etruscorum, addere Etruscos eum *ante Ligures* possedissee.

Quocirca ita locum legere velim inducto interpretamento putidissimo: *Etruscorum ante fuerat*.

XVI. 4. Per ferias Latinas ai 176ⁱ Cornelius consul in morbum incidit atque ad aquas Cumanas profectus in urbe Cumis decessit; „sed inde mortuus Romam allatus et funere magnifico elatus sepultusque est.”

Credimus non moniti etiam Cornelium mortuum demum Romam allatum ibique elatum et sepultum esse. Neque sed hoc loco aptum est, nam nulla res contraria refertur. Ortum videtur ex dittographia partis extremæ verbi præcedentis decessit. Itaque, quaeso, restituas: „*inde Romam allatus*” e.q.s.

XVII. 8. Senatus duumviros navales Pisas ire iubet. „Eodem Pisas et Q. Petilius consul ad conveniendum exercitui *diem* edixerat.”

Ita recentes editores; in manuscripto autem exstat *eodem ipsas*.

Sine dubio verum Kreyssig vidit, qui *ipsas* in Pisas mutavit. Sed hoc ipsum vocabulum ut emblemata manifestum eiciendum esse puto. Fortasse iam editor editionis Basileensis (1531) hoc vidit, qui nil præter *eodem* recensuit.

XVIII. I. Ligures, locorum magis praesidio quam armis freti, „duos montes Letum et Ballistam ceperunt, muro eos insuper amplexi.”

Varias coniecturas hic viri docti proposuerunt, quibus non satis litterae *sque* explicatae mihi videntur: traditum enim est *murosque*. Ipse propono: *muro utrosque*. Cf. quod sequitur h. c. § 9: „iugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se iungit.”

Ad hunc adiectivi usum conferri potest e Livio L. XLII. 54. 8. (oppida Elatia et Gonnus a Macedonibus capiuntur): „*utraq*ue oppida in faucibus sunt” e.q.s.

Præterea egregium exemplum est apud Ciceronem In Verr. II. IV. 32.

XX. 6. Multa narrantur de Antiocho Epiphane, qui multis urbibus aedificia magnifica largiri solebat, atque alia quoque

munera dabat. „Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus; Tegeae theatrum magnificentum e marmore facere instituit; Cyzici vasa aurea mensae unius posuit.”

Hoc, credo, nemo expedire poterit, quapropter nomini Megalopolitanis additum in Arcadia sit, cum (ne de Tegea dicam) de Cyzici situ nil memoretur.

Neque a Livio orta esse puto verba *in Arcadia*, sed ex annotatione marginali in textum demigrasse.

8 sq. „Magnificentiae vero in deos vel Iovis Olympii templum Athenis potest *testis* esse; sed et Delon aris exornavit et Antiochiae templum pollicitus non perfecit.”

Non est causa, cur ante et Delon *sed* scribatur, cum nullum ibi contrarium necessarium sit. Ante Antiochiae autem *et* non recte traditum videtur, quippe prorsus contraria res enarrabitur. Delon aris exornavit, sicut multis aliis in urbibus regni sui monumenta praeclara exstruxerat, *sed* Antiochiae inceptum suum perficere nequivit.

Quae cum ita sint, *sed* e versu inferiore per scribae incuriam in superiorem immigrasse videtur, quo facto nescioquis postea asyndeton sustulit eo quod ante Antiochiae inseruit *et*.

Itaque *sed* est delendum, *et* mutandum in *sed*.

XXI. 12. Varia prodigia, quae diversis Italiae locis extitisse dicuntur, hic enumerantur. „Arcus interdiu sereno caelo super aedem Saturni in foro Romano intentus, et tres simul soles effulserunt, et faces eadem nocte plures per caelum lapsae sunt, et Lanuvini Caeritesque anguem in oppido suo iubatum, aureis maculis sparsum, apparuisse adfirmabant”.

Textus, qualis nobis servatus est, vitiis non vacat. Sic e.g. codex praebet *et in Lanuino Ceritesque*. Forte et Priscianus de his prodigiis agit, qui IV. 29 praebet: „Livius ab urbe condita XLI. Lanuvini Caeritesque anguem iubatum apparuisse nuntiarunt”. Deinde pro *aureis* in codice exstat *avis*.

Cum igitur textus manifesto corruptus sit, dubito num prior quoque enuntiati pars prorsus sit integra: „arcus interdiu . . . in foro Romano intentus et tres simul soles effulserunt, et faces eadem nocte plures per caelum lapsae sunt”. An haec omnia Romae in foro super aedem Saturni observata sunt? Arcum in caelo visum et tres simul soles effulgentes cohaerere puto, faces autem alibi, praesertim cum de nocte hic narretur, lapsas esse per caelum censeo.

Cf. XLIII. 13. 3. „Menturnis quoque per eos dies caeli ardentis species affulserat”.

XLV. 16. 5. „Lanuvi fax in caelo visa erat”.

Videmus igitur et aliunde ex Italia prodigia, ad caelum pertinentia, nuntiata esse. Ideo ante faces loci nomen excidisse mihi persuasum est.

Prisciano autem non constat saeculo V^o textum integrum praesto fuisse, qua de causa *in Lanuvino* ante faces inserendum esse opinor, deleta vocula *et*, ut prave addita.

Etenim si revera et Lanuvini et Caerites anguem iubatum vidissent, nonne Livius *in oppidis* scripsisset?

XXII. 5. Cum Dolopes Perseo non parerent, rex cum exercitu profectus gentem illam totam subegit. „inde per Oetaeos montes transgressus Delphos descendit”.

Quid, quaero, rex transgressus est? Oetam, nimirum. Cf. C. 23. 13: „inde transgressus Oetam Delphos descendit”.

Expungamus igitur praepositionem *per*.

8. Omnibus civitatibus Persei legati persuadere student, ut veterum simultatum obliviscantur. „Nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cum ipso (Perseo sc.) potuerint ac debuerint finiri; secum quidem omnia illis integra esse *ad* instituendam fideliter amicitiam.”

Nonne praestat praepositione *ad* non addita sic edere: „integra esse *instituendae* fideliter *amicitiae*”?

Scimus quam facile in codicibus littera *m* exsistat vel evadat.

XXIII. 1. Cum Achaeorum gente inprimis Perseus amicitiam restituere conabatur. „Haec una ex omni Graecia gens et Atheniensium civitas eo processerat irarum, ut finibus inter-diceret Macedonibus”.

Mira haec sententia. Primum docemur unam tantum in omni Graecia civitatem exstitisse, quae Macedones finibus suis excluderet, eamque fuisse Achaeorum. Deinde autem, quasi res sit nullius momenti, cognoscimus Athenienses quoque idem fecisse, quasi hoc Perseo negligere liceat. Immo quod una a Livio dicitur, de alia civitate ne cogitari quidem potest. Praeterea et numerus verbi *interdiceret*, ne re vera textus traditus integer sit, prohibet.

Non vitio carere hunc locum Muellerum quoque vidisse patet ex annotatione eius ad h. l.: „das von den Athenern B. 31 Kap. 44 Erzählte geht noch weiter”. At vero hunc locum perlegens non cognovi Atheniensium fines intrare Macedones vetitos esse. Multa quidem in Macedoniae regem eiusque familiam atque gentem acerbè decreverunt Athenarum cives, non tamen Atticam intrare eos vetuerunt.

Quibus rebus reputatis hoc factum esse puto. Lector aliquis, qui bene id, quod in libro XXXI legerat, memoria tenebat, iam legens unam modo civitatem in Persea gravissima consilia iniisse, in margine adscripsit: *et Atheniensium civitas!* Livium igitur suis verbis refutaturus.

Ex qua mea disputatione satis iam elucere opinor verba illa omnino eicienda esse.

10. „Duos, ut scitis, habuit filios Philippus, Demetrium et Persea”. (ita Callicrates in Achaeorum concilio.) „genere materno, virtute, ingenio, favore Macedonum longe praestitit Demetrius, sed quia in Romanos odii regnum posuerat praemium, Demetrium nullo alio crimine quam Romanae amicitiae initae occidit”.

Mira est subita subiecti mutatio in verbis: sed quia — praemium et in sententia: genere materno — Demetrius.

Quae offensiuncula facile tolli potest si *inter posuerat*

et praemium vocabulum, item a littera **P** incipiens, excidisse statuimus. Verisimile autem est id substantivum *pater* fuisse. Fieri autem etiam potuit ut nomen *Philippus* exciderit.

XXIV. 18. Contra Callicratem in Achaico concilio Archo orationem habet, cui his verbis finem facit. „Si bellum erit, ne Perseus quidem dubitat, quin Romanos secuturi simus; in pace, etiam si non finiuntur odia, intermittantur”.

Non recte indicativus modus *finiuntur* traditus mihi videtur, cuius tuendi causa duo loci afferuntur, quos hic tractare mihi liceat.

Prior est in libro XXIV C. 34. 11, quem propter implicatam enuntiati structuram totum fere exscribam. „Quae proprius quaedam subibant naves,....., in eas tollenone super murum eminente ferrea manus,....., cum iniecta prorae esset, gravique libramento plumbi recelleret ad solum, suspensa prora navem in puppim statuebat, dein remissa subito velut ex muro cadentem navem cum ingenti trepidatione nautarum ita undae affligebat, ut etiamsi recta reciderat, aliquantum aquae acciperet”.

Hic indicativus modus tam insolitus est, ut Riemann, editor Francogallicus, scripserit: *recideret*.

Alter locus est XL. 15, 15: „apud (patrem sc.) etiam si caritate a fratre maiore vincor, misericordia certe reus vinci non debeo”.

Hic indicativum inveniri, non est quod miremur, quia sententia vim habet realem, ut grammatici loquuntur, et quia in hoc enuntiato verbum debendi occurrit, cuius indoles indicativum flagitat.

Hoc igitur statuere volo, hos duos locos argumento esse non posse, nostro loco indicativum recte se habere. Hoc enim Archo dicit. Etiam si non fieri poterit ut odia finiantur, quod fieri posse credo, tamen odia intermittantur. Quapropter *finiantur*, ut exsistat modus potentialis, scribendum esse censeo.

XXVI. 4. Celtiberi sub Ap. Claudii adventum rebellarunt atque postea cum eo acrem pugnam commiserunt.

Adeo autem repente in eo proelio Romani in eos irruerant, „ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent”.

Cum, quorum impetus significetur, e contextu satis eluceat, pronomen *eorum*, ut per dittographiam ex praecedenti impetum ortum, abundare atque inducendum existimo.

AD LIBRUM XLII.

I. 2. „L. Postumius Albinus M. Popilius Laenas cum omnium primum de provinciis *et* exercitibus ad senatum rettulissent, Ligures utrique decreti sunt, ut novas ambo . . . legiones . . . scriberent.”

Mire hic positum *ut*, quod non fugit Ruperti, qui *et ut* coniecit.

Praestare videtur tamquam dittographiam *ut* expungere. Tum oratione obliqua Livius enarrare senatus decretum pergit, cuius clausula quoque est: „interim M. Atilius, vetus praetor, provinciam obtineret Sardiniam.”

10. Livius narrat populum Romanum providisse, ne socii gravarentur a magistratibus, qui, cum iter facerent, semper mulis tabernaculisque ornabantur, ne quid tale imperarent sociis. Quod deinde sequitur, „privata hospitia habebant” in hoc contextu intellegere nequeo. Etenim magistratus, omnibus rebus instructus atque ornatus, non eget hospitibus privatis, quin etiam socios molestiis afficere ei non licebat.

Sententia autem, de qua cum maxime agimus, referenda est ad Popilium, qui olim, Praeneste sacrificii faciendi causa iter faciens, quamvis privatus adhuc esset, exspectarat incolas eius oppidi publice se honorifice excepturos fuisse. Quod cum non fecissent iratus, cum magistratu fungeretur, multas res graves iis imperarat, licet publice omnibus rebus, inter quas tabernaculo, instructo hospitio ei privato minime opus esse posset.

Opponuntur igitur ornatui magistratuum hospitia quibus privati utebantur. Qui privatus adhuc erat vel rursus factus erat, hospitia habebat, quibus deverteretur; sic autem mutatio

exigua sponte se offert, qua locus noster egere videtur, ut iusta evadat sententia. Legendum enim est: „*privati* hospitia habebant.”

12. „Iniuria consulis, etiamsi iusta, non tamen in magistratu exercenda, ius, velut probato exemplo, magistratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.”

Lectio *Iniuria* vitiosa esse debet, nam numquam iniuria iusta esse potest.

Schelius *ira* proposuit, ratione non habita priorum litterarum traditarum. Loci sententia flagitat: *Iam ira*, quandoquidem in causis enumerandis, propter quas L. Postumius vituperatione dignus esset, hanc ultimam Livius protulit.

II. 2. Legati, qui in Aetoliam et Macedoniam missi erant, renuntiaverunt convenire quidem se regem Perseum non potuisse, „facile tamen apparuisse sibi, nunc bellum parari, nec ultra ad arma ire dilaturum.”

Ita pro codicis scriptura haud dubie vitiosa, quae est *sibi non bellum*, Zingerle e Weissenbornii coniectura locum constituit, cum Hartel *sibi non aliis bellum*, Pluygers *sibi novum bellum* proposuissent, ed. Bas. 1531 *sibi bellum* recensuisset.

Equidem veram ac genuinam lectionem esse credo: „facile tamen apparuisse sibi, *iam* bellum parari.”

III. 3. Fulvius censor e voto in Hispania nuncupato Romae templum aedificat, quod ut quam pulcherrimum sit, enititur. Magnifice autem se aedem suam ornaturum esse putans, si utatur tegulis marmoreis, in Brutiis Iunonis Lacinae aedem detegi ad dimidiam partem iubet. „naves paratae fuerunt, quae tollerent atque asportarent, auctoritate censoria sociis deterritis id sacrilegium prohibere. postquam censor rediit, tegulae expositae de navibus ad templum portabantur.”

Primum verbum *paratae* suspicionem mihi movet gravissimam; quin *imperatae* reponendum sit vix dubito.

Deinde praepositio *de* ab hoc loco aliena esse videtur; *de* nave exponitur id quod in constrato navis positum est; cf. Verg. Aen. X. 286:

„Interea Aeneas socios *de* puppibus altis
pontibus exponit.”

Sed tegulae, quae in ima nave exstructae iacent, e navibus exponendae sunt. Corrigas igitur: „expositae *e* navibus.”

8. Summa indignatione inflati senatores, quod alterum templum tecto privatum sit, ut nova aedes tegulis instrueretur, in Fulvium invehuntur. Ita eum rogitant: „id censorem moribus regendis creatum?”

Multi viri docti hunc locum sive mutationibus seu additamentis corrigere studuerunt, quae minime videntur necessaria.

Senatores irati hic non oratione bene polita utuntur, sed aposiopesi, quae in summae indignationis exclamationibus legitima est. Id (i.e. atque id, idque) censorem, qui moribus regendis creatus sit (sc. facere audere!). Ego quidem nullum non verbum adiectum potius abundare crediderim!

Pergunt ita senatores: si censor sociorum privata aedificia tectis spoliaret, indignum videri posset. Quale igitur videtur deorum immortalium templa demoliri? „et quod, si in privatis sociorum aedificiis faceret, indignum videri posset, id eum *aedes deum* immortalium demolientem facere”

Responsum autem huic interrogationi non datur, qualis nunc est textus traditus. Deest vocabulum, quod opponatur adiectivo *indignum*, quo significetur, quo modo erga deos agere censorem patres censeant. Inter verba *demolientem* et *facere* per haplographiam adverbium *nefarie* excidisse verisimile est.

10. Omnes senatores consentiunt templum illud Iunonis Lacinae reficiendum esse. „In unam omnes sententiam ierunt, ut eae tegulae reportandae in templum *locarentur*.”

Quasi hoc sufficiat, tegulas reportare! Altera igitur locatione opus erat, sc. ut tegulae in templo reponerentur. Sed hanc

factam esse, e tradito textu elici nequit. Ex fine autem huius capitis redemptoribus id quoque mandatum fuisse, ut tegulas reponerent, patet; quod iis una et eadem mandatione traditum fuisse, locus ipse arguit.

Lacuna maiore quam ed. Bas. 1531 statuit accepta, Livio reddenda esse opinor: „ut eae tegulae reportandae in templum *atque reponendae locarentur*.”

IV. 3. P. Furius et Cn. Servilius inter se sortiuntur, uter citeriorem Hispaniam obtineat. „Sors opportuna fuit, *ut* P. Furius idem, cuius ea provincia fuerat, remaneret.”

Taedet hic pleonasmus, qui inest in *idem* atque „cuius . . . fuerat”; quapropter *idem* spurium duco.

V. 2. Agitur de rege Perseo, in quem plurimae Graeciae civitates pronae erant, cum Eumenes eas beneficiis obligasset. Quoniam manifestum est particulam *cum* concessivam habere vim, Madvig errare videtur textum traditum: „erant *tamen* magnae partis hominum ad favorem eius inclinati animi” mutans in: „erant *autem*.”

6. Quamquam malis moribus atque improba indole Perseus praeditus est, tamen, spreto Eumene, ei vulgo gentes favent, fortasse quia „*sua* non obiecta esse Romanis volebant”. Adiectum hic est pronomen *sua* a Novakio.

Verbum obiciendi hic non requiritur, quod ut tuerentur nonnulli *praeda* inseruerunt, sed notio subiciendi (quod bene perspicuus Weissenborn temptavit: quia non *subiecti* esse), quae notio exprimitur adiectivo *obnoxius*. Saepe autem fit in nostro codice, ut vocabula aut partes vocabulorum inter se traiciantur. Hic quoque traectio facta esse videtur, quae negationem (*non*) peperit. Nam mira est coniunctio particulae *non* et verbi volendi. Deinde autem, postquam *non* in textum irrepsit, *nolebant* in *volebant* abiisse videtur, atque e coniectura librarii obiecta ortum esse. Itaque legendum propono: „seu quia *obnoxii* esse Romanis *nolebant*”.

10. „Aetolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus *iisdem* hostilibus actas animis, quos intestino gesserant bello, cognovit”.

Sic locum Madvig supplevit; at non lacuna sed interpolatione locus laborare videtur, nam expungenda sunt verba „*quos intestino gesserant bello*”, quae e margine huc invecta verisimile est.

12. Lites inter Aetolos ortae a Marcello componuntur. Cuius „reconciliationis inter ipsos fides obsidibus ultro citroque datis firmata est.”

Quorsum tendunt voces *i n t e r i p s o s*? Quivis intellegit, qui inter se reconciliati sint, atque, ut conciliatio fieri possit, duas partes exsistere debere. Itaque verba *inter ipsos* moleste abundant ut interpretamentum vocum *ultro citroque*, quibus primum fortasse suprascripta fuerunt ac deinde in contextam orationem per errorem recepta.

VI. 1. „A Delphis et Aetolico concilio Marcellus in Peloponnesum traiecit *Aegium*, quo Achaeis edixerat conventum.”

Voc. *Aegium* H. I. Mueller hoc loco—post *Peloponnesum* Madvig supplevit, cum iam Crévier et Duker nomen urbis excidisse suspicati essent. Equidem propter litterarum similitudinem nomen ante *Achaeis* potius reponendum esse credo.

Praeterea non *quo* sed *quod* legere propono. Litteram autem *d* ante litteram *a* excidisse, non est quod miremur.

IX. 3. In praetorem, qui pro victoria sua de Liguribus reportata supplicationem in senatu non proposuisset, graviter Popilius consul invectus est. „Multis verbis invectus (est) in praetorem, qui adversus se pro hostibus senatus consultum fecisset, quo victoriam suam ad Ligures transferret dedique iis prope consulem praetor iuberet”.

Vox *praetor* hic necessaria non est; immo etiam abundat, cum iam occurrat in priore enuntiati parte (in *praetorem*, qui).

Itaque, si utique ferri poterit, ut praegravem emphasin efficiat, addita sit necesse est.

Sed non haec est vis huius sententiae, gravissimum atque indignissimum esse, quod consul a praetore, minore magistratu, hostibus dedatur, sed quod omnino magistratus dedatur. Quod lector aliquis non bene perspicuens, et ita contrarium vocis *consulem* desiderans, *praetor* addidisse videtur. Inducatur igitur vocabulum.

4. Tandem consul a patribus postulat „ut senatus consultum in se factum tolli iuberent supplicationemque..... praesente se honoris deorum primum causa, deinde et sui aliquo tamen respectu decernerent”.

Quemnam consultum illud tollere iubeat senatus, qui ipse eius auctor fuit? Immo expungas *iuberent*, ita ut tolli infinitivus pendeat ex verbo, quo enuntiatum clauditur, *decernerent* dico.

Nil autem verisimilius quam lectorem, infinitivum tolli non intellegendem, verbum, unde pendere posset, adiecisse.

X. 3. „Eo anno lustrum conditum est..... censa sunt civium Romanorum capita ducenta sexaginta novem milia et quindecim, minor aliquanto numerus, quia L. Postumius consul pro contione edixerat”, e. q. s.

Post aliquanto supplenda sunt verba *quam ante*, quae propter similitudinem litterarum, quae est inter *quanto* et *quā ante* facile praetermitti potuerunt.

4. „Omnes, quos senatu moverunt quibusque equos ademerunt, aerarios fecerunt et tribu moverunt”.

Aerarium facere cum sit idem atque tribu movere, verba *et tribu moverunt* a nesio quo primum interpretandi causa in margine adscripta, deinde iniuria in textum recepta esse suspicor.

8. Cum Apulia locustarum examinibus vexaretur, Cn. Sicinius, missus ad frugum illam pestem tollendam, hominum

maxima multitudine coacta, ad locustas colligendas „aliquantum temporis absumpsit”.

Quasi Livius, atque adeo, quasi Apuli curarint, quantum temporis in locustis tollendis tritum sit! Immo Livius narrare vult, non irritam tot hominum operam fuisse. Praeterea periculum in mora erat, ita ut maxime Apulorum interesset, quam celeriter locustae tollerentur.

Quibus consideratis excidisse aliquid puto, quod ita fere explere velim:

aliquantum *earum brevi tempore* vel
aliquantum *earum brevi spatio* temporis
absumpsit.

XI. 1. „Attalum, regis Eumenis fratrem, legatum venisse Romam Valerius Antias his consulibus scribit.”

Traditum est *vidisse*, ad quam lectionem *adisse* propius accedere puto.

XI. 5. Eumenes, rex Pergami, in senatu de Persei consiliis agens, et alia et haec dicit: „itaque Persea hereditate a patre relictum bellum et simul cum imperio traditum, tamquam proximum alere ac favere omnibus consiliis”.

Ita ex Novakii coniectura Zingerle edidit. In codice autem haec sunt: *Persea hereditarium patre relictum bellum*.

Nemo, opinor, cum legit bellum Persei hereditarium esse, dubitare potest a quonam ei sit per hereditatem relictum.

Retento igitur vocabulo *hereditarium* deleri iubeo verba *patre relictum* utpote glossema marginale, librarii errore in textum receptum.

Cf. Florus III. 17, 2: „et subita morte correptus, hereditarium in posteros suos bellum propagaret”.

XII. 1. (De magna Persei auctoritate agitur.) „Nam apud Graeciae atque Asiae civitates vereri maiestatem eius omnes.”

Ista iam ed. Bas. 1531 exhibet, codex vero: *non aput*.

Hocine vere latinum: *apud* Graeciae civitates?” Praepositionem *in* potius expectaveris. Vestigia codicis ali-

quantum secutus propono: *nobilissimae Graeciae* atque Asiae civitates cet. Cf. C. XIII. 3: „cernebam nobilissimas Asiae et Graeciae civitates in dies magis denudantes iudicia sua.”

XII. 3. „Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate, Seleuci filiam duxisse eum, non petentem, sed petitum ultro.”

Ex frequenti Livii usu non potest pronomen *eum* non abundare, quapropter inducatur.

5. „Boeotorum gentem, captatam Philippo, numquam ad scribendum amicitiae foedus adduci potuisse.”

Nonne post *captatam* praepositio *a* inserenda est? Post participium perfecti passivi frequens quidem dativus est, sed, si usquam, hic haplographice (TĀAPHI) littera A excidere potuit.

6. Antea Boeotorum gens non ad scribendum cum Perseo amicitiae foedus adduci potuerat. „tribus nunc locis cum Perseo foedus incisum litteris esse.”

Quo alio modo id foedus nisi per litteras incidi potuerit, non capio. Permulta exstant exempla, ubi idem dicendi genus occurrit, semper autem adiectivo aliquo addito, velut: *magnis*, vel *grandibus litteris incidere*.

Aut igitur statuendum est adiectivum aliquod hic excidisse aut vox *litteris* delenda est.

XIV. 10. „Eumeni vero conspiratio adversus eum *favorem maiorem* apud Romanos fecit.”

Quam pulchre hoc latine enuntiatum est! *Conspiratio adversus eum*! Si utique necesse est addatur, adversus quem coniuratio facta sit, si non satis patere videtur adversus Eumenem eam initam esse, saltem verbum, quo modo utebar, *inita* dico, adiciatur, cuius omissio facile explicari potest propter similitudinem, quae est inter *inita* et *eum favorem*. Probe autem tenendum est codicem nostrum maiusculis litteris exaratum esse.

Accedit quod hic in loco versamur, quem plerique critici mutilatum censes, additamentis sanare temptaverunt.

XVII. 3. Valerius ex Graecia rediens, quo legatus ad Persei consilia speculanda missus erat, secum ducit Rammium, indiciorum delatorem. „princeps Brundisi Rammius fuit; hospitioque et duces Romanos omnes et legatos, exterarum quoque gentium insignes, praecipue regios, accipiebat.”

In codice ms. est: *hospitio quoque*, in quibus alios secutus editores Zingerle *quoque* in *que* mutavit, haud recte, credo. Errore librarii, cuius oculus in alterum *quoque* aberraverat, huc invectum et delendum videtur.

Non enim *que* vel *quoque* hic ferri potest. Quod Rammius Brindisii princeps erat, *ideo, igitur* principes Romanos hospitio accipiebat. Non autem sic se res habet ut Rammius, praeterquam quod princeps eius oppidi erat, *praeterea, insuper* hospites nobilissimos habuerit.

Si autem particula copulativa aliqua posceretur, *itaque* videretur optima.

XXI. 2. Popilius, invito atque indignante senatu, insigni crudelitate Statellites vexavit. Invidia, qua flagrabat, aucta est „litteris [eius], quibus iterum cum Statellatibus . . . pugnasse se scripsit.”

Pronomen eius Novák inclusit; quod quamquam abundare nemo negabit, tamen quia fortasse alicuius vocabuli vestigia continere potest, non eas litteras delere licet. Cum enim supra iam C. VIII. 3 sq. enarratum sit, quomodo Popilius litteris senatorum animos a se alienaverit, non veri dissimile videtur eius ortum esse ex *aliis* sive *alteris*.

Deinde codex praebet: *quibus si iterum*. Legendum idcirco propono: *quibus se iterum*, deleta in sequentibus verbis: *pugnasse se scripsit* pronomine *se* ex ditto-graphia orto.

3. Propter invidiam hisce litteris amplificatam „non absens modo Popilius sed consules, quod non exirent in provinciam, in senatu increpiti.”

In hisce aut post *consules quoque* aut post *sed et* excidisse videtur.

8. Plebiscitum factum est, quo Popilius peteretur, ex quo „C. Licinius praetor consuluit senatum, quem quaerere ea rogatione vellet. patres ipsum eum quaerere iusserunt.”

Quia nulla hic emphasis requiritur, expungendum puto pronomen *eum* utpote e dittographia ortum.

XXII. 7. Ex plebiscito, quod modo commemoravi, Popilius „bis apud Licinium causam dixit; tertio praetor idibus Martiis adesse reum iussit, quo die novi magistratus inituri erant honorem, ne diceret ius, qui privatus futurus esset.”

Nemo Romae erat quin sciret homini privato non licere ut praetori ius dicere. Inutilis igitur est explicatio, quapropter ipsis idibus Martiis reus citatus sit, sc. ne Licinio tum liceret Popilii causam agere, quia privatus ea die futurus erat. Eliminanda igitur est annotatio lectoris qui perdoctus videri voluit: *ne diceret ius, qui privatus futurus esset*. Sequuntur nempe verba: „ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est.”

8. Hisce igitur verbis narrationi de Liguribus, gravi iniuria affectis, finis fit: „ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est.”

Complures sunt loci, et apud Livium occurrunt, ubi *ars* idem quod *dolus* significat, (cf. h. l. C. 47.3) quapropter additum hoc loco *fallaci* minime est necessarium. Ex annotatione marginali, qua vocabulum *arte* per *fallacia* explicaretur, etiam in libro manuscripto vestigium superest. In eo enim exaratum invenitur: *arte fallacia elusa*.

XXXIII. 9. Carthaginienses, a Masinissa oppressi, legatos Romam miserunt, qui longae suae in senatu orationi hisce verbis finem faciunt: „perire denique semel ipsis satius esse, quam sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub haec dicta lacrimantes procubuerunt” e. q. s.

Alterum utrum recte dici potest aut: sub carnifice aut: carnificis arbitrio, non autem quod hic exstat: „sub carnificis arbitrio”.

Sub hic delendum est, quod ortum videtur e subsequenti:
sub haec dicta.

XXVI. 8. Legati, ex Asia reversi, omnes socios reges sollicitatos a Perseo esse nuntiant, „sed egregie *in fide* permanere.”

Ita editores, in codice autem scriptum exstat: *egregiae fide*.

Necessario hic est discedendum a codicis scriptura; quam maxime tamen eius rationem habens propono: *egregiae fidei*. Tum *permanere* est verbum copulativum quod dicitur, cui genetivus qualitatis iungitur. Ut optime latine dicitur: *bonae fidei* esse vel *manere*, sic etiam dici potest: *egregiae fidei permanere*. Cf. Cic. Tusc. I 45. „Persae mortuos cera circumlitos condunt, ut quam maxime *permaneant* diuturna corpora.” Id. Fin. II 27: „quis enim confidit sibi semper id stabile et firmum *permansurum*, quod fragile et caducum sit?”

XXVIII. 12. Q. Fulvius Flaccus pontifex mortuus est, qui anno priore censor in Brutiis Iunonis templum detegendum curaverat ut aedem, quam ipse aedificabat, tegulis praeclaris instruere posset. „Mane ingressi cubiculum servi laqueo dependentem invenire vulgo Iunonis Laciniae iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant.”

Nescio an sit legendum: *alienasse ei mentem*.

XXIX. 12. Enumeratur, qui reges in bello, quod Persea inter Romanosque geretur, his, qui illi fautori sint. Post multos alios de Cotye quoque, Odrysarum rege, agitur. Qui quid senserit intellegi quidem potest (cf. praeterea XLIII. 18.2) sed verba nobis tradita graviter sunt mutilata.

In codice autem haec reperiuntur: *Cothys strax odysarū rex ei ad macedonum partis erat*.

De prioribus verbis viri docti non dubitant: *Cotys Thrax Odrysarum rex*.

E posterioribus autem equidem haec efficere volo: *se ad Macedonum partis verterat*.

XXXII. 7. Dilectus hoc anno propter Macedonici belli apparatus maxima cura habetur. Et veteres milites centurionesque scribuntur. „Cum tribuni militum, qui centuriones *scripserunt*, primum quemque citarent, tres et viginti centuriones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis appellarunt.”

Difficillimus hic criticis locus, quem Zingerle ita recensuit, ut H. I. Muellero auctore pro codicis scriptura *sed* substituerit *scripserunt*.

Quod Madvig proposuit, valde mihi arridet, quod ad loci sententiam attinet: „cum tribuni mil., qui centuriones essent, primum quemque citarent.” Non autem satis rationem habuisse mihi videtur traditi vocabuli *sed*.

Weissenborn vero in editione Weidmanniana inter centuriones et *sed* lacunam indicavit; et re vera hunc virum doctum verum vidisse puto, quia in codice substantivum centuriones in fine versus exaratum est.

Varios criticos secutus ipse proponere velim: „Cum trib. mil., qui centuriones *scripserunt*, *non qui iam fuerant*, sed primum quemque citarent” e.q.s.

XXXIII. 2. Centurionum, qui iniuria se affectos putabant, causa in contione tractabitur. „Ad subsellia tribunorum res agebatur; eo M. Popilius consularis, advocatus *centurionum*, et centuriones et consul venerunt. Consule inde postulanti ut in contione ea res ageretur, populus in contionem *advocatus*.”

Non magis frequenter populum in contionem vocare quam *advocare* occurrit. Hic tamen *vocare* iustum verbum puto, praefixum autem *ad* vitiose additum esse ex antecedenti substantivo *advocatus* suspicor.

3. Popilius, vir consularis, in contione pro centurionibus agens, ita verba fecit: „militares homines et stipendia iusta et corpora et aetate et adsiduis laboribus confecta habere.”

Nimis saepe hoc loco repetita coniunctione et fere

turbamur. Illud et, quod supra diductis litteris exprimendum curavi, delere praestat, nam artius aetate et laboribus cohaerent, quam ut particulis et et disiungenda sint; atque mea correctione recepta lector multo facilius videt quae huius enuntiati verba inter se copulanda sint.

Ceterum mirandum non est librarium, cui toties idem vocabulum scribendum esset, semel id de suo per errorem addidisse.

4. Licinius consul, ut rem disceptet, „senatus consulta recitari iussit, primum, quo bellum senatus Perseo iussisset, deinde, quo veteres centuriones quam plurimos ad id bellum scribi censuisset.”

In codice legitur *quod bellum — quod veteres*, editores autem Burmannum secuti ambobus locis *quod* in quo mutaverunt, non recte, credo.

Egrege enim hic locus illustrari videtur loco qui est in L. II c. 4. 3: „interim cum in senatu vicisset sententia, quae censebat reddenda bona.”

Cf. etiam hae dicendi formulae: *lex aggressa est* (III. 10. 5), *sententia consules armabat* (IV. 6. 7).

E quibus exemplis hoc statuere volo lectionem traditam *quod* non esse impugnandam.

Tum autem in sententia „quod bellum senatus Perseo iussisset” delenda est vox *senatus*. Neque dicto opus est senatus consultum a senatu fieri.

Nil autem miri vel insoliti habet locutio alicui bellum iubere; cf. e. g. IX. 43. 2: „Anagnis Hernicisque aliis bellum iussum erat.”

Non necessaria igitur coniectura Sigonii: Cum Perseo.

5. Consul „deprecatus est deinde, ne novo bello, tam propinquo Italiae, adversus regem potentissimum, aut tribunos impedirent, aut prohiberent consulem

Ita Zingerle. Codex: *deinde in novo*.

Ablativus novo bello nude, i. e. sine praepositione in positus, nimis insolitus videtur. Nam neque ut ablativus

temporis, qui dicitur, neque ut iustus ablativus absolutus explicari potest (cf. contra XLIV. 46. 1: in nova pace).

Itaque lectio tradita servanda videtur, ita tamen, ut post deinde coniunctio *ne* inseratur, quod Weissenborn iam coniecerat, Zingerle vero non commemoravit.

XXXIV. 7. Postquam consul sententiam suam exposuit, Sp. Ligustinus ex eo numero, qui tribunos plebis appellarant, in contione causam suam agere vult. Quod ubi ei concessum est, se et apud alios consules et apud Catonem illum Censorium stipendia meruisse refert: „neminem omnium imperatorum, qui vivant, acriorem virtutis spectatorem ac iudicem fuisse sciunt” multi experti.

Offendor hic discrepantia, quae inest in verbis *vivant* et *fuisse*. Nam si Cato iam exercitum ducere desiit eo tempore, quo res, in qua versamur, agitur, non necesse est addatur: *qui vivant*. Et alii enim imperatoris, nunc iam mortui, quos centuriones experti noverunt, cum Catone comparari possunt. Aut si ei tantum imperatores hic in comparisonem vocantur, qui adhuc vivant, non recte verbum *fuisse* traditum esse potest.

Aut igitur hoc in *esse* mutandum est — et revera librarii saepe has formas inter se confuderunt — et Cato sexagenarius, vir vicens atque florens, adhuc exercitui ducendo aptus fingitur, aut *qui vivant*, utpote ab inepto lectore additum, delendum est.

9. Victo Antiocho, ita Ligustinum narrantem audimus, reportati in Italiam sumus; „et deinceps bis, quae annua merebant legiones, stipendia feci.”

Non nunc addit, ubi illa stipendia fecerit; in Italia fortasse, quapropter forsitan legendum sit: et deinceps *ibi* bis

Nemo autem Romanus ignorabat solitum stipendii tempus annum esse. Quod etiam Weissenborn ad h. l. docet: „..... da der Dienst der Legionen im Felde regelmässig ein einjähriger war

Nullius igitur pretii annotatio est: *quae annua merebant legiones*. Quantocius ergo putidum emblemata in marginem relegetur!

Ex iis, quae supra disputavi, sequitur ut infra (§ 11), ubi haec leguntur: „viginti duo stipendia annua in exercitu emerita habeo” vocabulum *annua* spurium iudicem.

12. „Quodsi mihi nec stipendia omnia emerita essent — ita Ligustinus pergit — necdum aetas vacationem daret, tamen, cum quattuor milites pro me vobis dare, P. Licini, possem, aecum erat me dimitti.”

Immo, nunc quoque, statim dare *possim*.

13. „Ipse me, quoad quisquam, qui exercitus scribit, idoneum militem iudicabit, numquam sum excusaturus.”

Post adiectivum *idoneum me* inserere propono.

Tam frequens pronomen *me* tota hac narrationis parte est, ut omissum non mirari debeamus, praesertim inter duas litteras *m*. Hic autem aegre tantum abesse potest.

XXXVI. 5. Regis Persei legati a senatu „iussi renuntiare regi, consulem P. Licinium brevi cum exercitu futurum in Macedonia esse.”

Si revera a Livii manu esset *futurum esse*, has formas non tam inscite discrevisset, quapropter *esse* extirpandum arbitror.

9. Cn. Sicinius, cui classis cura mandata est, ad Nymphaeum castra habebat. „Inde tribunos cum duobus milibus militum misit.”

Mentionem desideramus quot tribuni missi sint. Nil autem frequentius cum sit quam numerale omissum, fortasse voc. *tres* aut *tribunos* excidit.

Tribuni illi missi sunt „ad occupanda Dassaretiorum et Illyriorum castella, ipsis accersentibus praesidia, ut tutiores a finitimorum impetu Macedonum essent.”

Nonne Livius ipse a finitimorum Macedonum impetu scripsisset?

Quoniam autem nemo non videt a Macedonibus cavendum esse Illyriis, nomen *Macedonum* ut glossema eiciendum censeo.

XXXVII. 7. Legati Romani circumeuntes Peloponnesi oppida omnes civitates sine discrimine adhortantur, ut strenue populo Romano opem ferant. Tum autem „fremitus in contionibus sentiebant,” quod omnes idem rogarentur.

Zingerle Vahleni coniecturam recepit pro tradita lectione *fremebant*. Exstat autem alia quoque Vahleni coniectura *fremitus in contionibus fiebant*. Aut huic assentiendum esse existimo aut scribendum: *fremitus in contionibus strepebant*, coll. loco apud Tac. Agr. C. 45: „intra arcem Albanam sententia Messalini strepebat.”

XLI. 11. Ad Peneum flumen adversus Marcium Perseus causam suam agit. Dicentem eum audiamus. Accusor foedus cum Romanis ictum violasse, quod adversus Abrupolim me armis defenderim. „quid tandem me facere decuit, cum Abrupolis fines mei regni pervastasset?”

Dubito num verbum *decuit* recte sit traditum, cum nullus huic verbo hic locus sit. Etenim non rex rogat quid sibi ut regi honestum sit ac decorum, sed quid in ultima difficultate necessarium et e foedere a Romanis sibi imperatum atque iniunctum. Non rogare Perseus tunc potuit: quid facere me decet, sed quid e foedere facere debeo?

Postquam per dittographiam (*tandeMFacere*) *me* post tandem ortum est, *debui* in *decuit* abiisse videtur: „quid tandem facere *debui*?”

XLII. 1. Et alia mihi crimina obiecta sunt et quod cum exercitu Delphos ierim. „At cum processissem inde ad visendas Larisam et Antronas et Pteleon, qua in propinquo Delphi *sunt*, sacrificandi causa Delphos escendi.”

A multis viris doctis variae huius loci emendationes propositae sunt, neque desunt, quae per se spectatae optimam

sententiam praebeant. Sed, cum hac de sententia mecum reputarem, suspicio me subiit, hic quoque, ut saepe, nos occupatos esse in annotatione marginali in textum recepta. Nam primo Larisa sat nota est, neque opus est, ut doceamur propinquam eam Delphis esse. Deinde Larisa non Delphis propinqua est neque alia, quae enumerantur oppida. Quare causam, qua Perseus motum se esse dicat, ut Delphos viseret, a Livio ipso additam esse non credo, sed a lectore quodam, qui perdoctum se praeberere vellet. Exsecandum igitur emblemata: *qua in propinquo Delphi s(unt)*.

3. Cum exercitu me isse criminis augendi causa additur. „queratur unusquilibet militis mei iniuriam.”

Haec sententia per se spectata non habet, quo quis offendatur. Inest tamen aliquid, quod scrupulum mihi iniciat. Etenim res ipsa postulat ut Perseus quam validissimo atque gravissimo genere dicendi utatur. Non autem hoc vult: primusque, qui volet, queratur omnium suorum militum (nam haec significatio collectivi militis esse debet) iniurias (non iniuriam), sed certo certius se scire affirmat nullum suum militem cuiquam umquam molestum fuisse, quod ita, credo, exprimitur: „queratur *unius* quilibet militis mei iniuriam.”

XLVII. 9. Legati Romani postquam, indutiis cum Perseo pactis, Romam redierunt, senatum quid egerint, edocent. Parti quamquam senatorum callidae illae indutiae non placent, tamen ea pars vicit, cui potior utilis quam honesti cura erat, „ut conprobaretur prior legatio Marci, et eodem rursus in Graeciam remitteretur”.

Cum tota haec narratio de rebus ad Graeciam pertinentibus agat, intellegere nequeo, quapropter non satis perspicue iam dictum sit Marcium eodem remitti, sed etiam *in Graeciam* additum sit.

Perizonius quidem loco mederi voluit scribendo: *e t i d e m r u r s u s*, verum tamen corruptelam facilius explicari puto, si verba *in Graeciam* tamquam vocabuli eodem glossema a nescio quo insertum ideoque eliminandum statuamus.

L. 1. „Paucos ante dies Perseus, postquam legati ab Roma regressi praeciderant spem pacis, consilium habuit”.

Ubinam, quaero? Respondetur initio sequentis capitis: „Pellae, in vetere regia Macedonum, hoc consilium erat”.

Nusquam hercle! minus apte haec commemoratio loci, ubi consilium habitum est, poni poterat quam hoc ipso loco. Postquam enim singulorum Macedonum principum enumeratae sententiae sunt, cum responsum Persei iam expectamus, subito ea re occupamur atque deprehendimur, quod Livius nobis narrat, ubinam consilium, de quo cum maxime sermo est atque plurima iam cognovimus, habitum sit.

Quibus consideratis statuendum est primam capitis LI sententiam alibi inserendam esse. Nam saepissime in codicibus sententiae atque tota capita locum mutarunt. Nusquam autem melius collocari potest quam post verba, quae initio huius annotationis citavi, post: *consilium habuit*.

Hartel iam locum nostrum non integrum esse perspexisse videtur, coniecit enim C. LI. 1.: *hoc consilium vicerat*.

2. Sunt inter eos, qui consilii participes sunt, quibus „vel agri parte cedendum, si multarent non recusandum videretur”.

Quid sit verbi *multarent* subiectum, effici quidem potest, nec quidquam aliud esse quit quam *Romani*; quorum cum autem in hac narrationis parte omnino nulla mentio fiat, nimis sic neglegenter haec sententia ab auctore nostro composita foret.

Rationem habeamus prioris huius enuntiati partis, qua haec continentur: „erant, quibus vel stipendium *pendendum*, si iniungeretur videretur”. Sententiae igitur conditionalis verbum passivum est, quocirca, ut rotunda atque bene absoluta sententia evadat, etiam verbum *multarent* passivum faciendum videtur. Et omnino in codice nostro saepe formae passivae atque activae inter se confusae sunt.

Potest autem et *multarentur* scribi, ut sit *Macedones* subiectum, et *multaretur*, ita ut rex Perseus intellegatur. Cf. quod in fine sententiae, in qua versamur,

legitur: „nec committendum, ut in aleam tanti casus se regnumque daret (sc. rex)”.

LI. 8. Inter duces Persei regis exercitus et Leonides Lacedaemonius enumeratur. „Regii is generis ferebatur”.

Ita editiones omnes, in codice vero legimus: *regis generis ferebat*. Non minus quam vulgata lectio aptum huic loco esse videtur: *regii se generis ferebat* vel *regii is generis se ferebat*.

LIII. 3. Postquam Macedoniae rex acri oratione militum animos accendit, ad audiendas variarum regni sui civitatum legationes se contulit, quae „venerant....ad pecunias.... et frumentum pollicendum ad bellum”.

Etiamne ad aliam rem frumentum polliceri potuerant? At hoc ne dici quidem necesse est, cum in medio bello versamur, omnia *ad bellum* conferri.

Praeterea hunc verborum ordinem exspectaveris: *frumentum ad bellum pollicendum*.

Delendum igitur est emblemata: *ad bellum*.

LV. 10. Copiae, quibus Eumenes Romanos adiuturus est, recensentur. „Thessalorum, *quorum* omnis equitatus speratus erat, non plus quam trecenti erant equites in castris Romanis”.

Ita Drakenborch; codex vero haec habet: *non plus quam CCC erant adque in castris romanos*.

Drakenborchio omnes fere editores assentiuntur; Harant vero unus ab iis dissentit coniciens: „non plus quam trecenti erant *adhuc* in castris Romanis”. Quocum hac in re facio quod minime vocem equites sub codicis litteris *adque* latere puto. Cum enim totus Thessalorum equitatus speratus esse dicatur, satis patet non de peditibus Livium narrare nobis posse.

Itaque vox *equites* non potest non hic abundare. Sed quidni textum traditum quam maxime retinemus?

Non plus quam trecenti erant atque..... quotnam?..... L, opinor, in castris Romanis.

Quid enim verisimilius quam ante litteram I litteram L excidisse?

Ne quis additionem quinquaginta miram atque insolitam putet, simile fere dicendi generis exemplum affero infra C. LVII. 7: „levis armaturae centum fere et quinquaginta Mysi ac Cretenses”.

LVII. 4. Dum imperator Romanus atque Eumenes et Attalus, quid agant, consultant, „trepidus nuntius adfert, hostem magno agmine adesse.”

Tam frequens est genus dicendi: *nuntius affertur*, ut hic quoque ita legendum esse censeam.

Et apud Iustinum formula *trepidus nuntius* de re, non de persona dictum occurrit; vid. apud eum XXXI. 2. 8: „Legatus Romanus tacitus Romam regreditur, *trepidumque nuntium* refert.”

In codice litteras — *ur* in fine verborum crebro aut omissas aut additas esse res est notissima.

LIX. 8. Perseus equestri certamine iam Romanos vicit. „*fluctuanti regi inter spem metumque tantae rei conandae* (sc. *persequendi phalange Romanos*) Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat *accurrit.*”

Codex praebet: *ad insidias Eumeni regis.*

Casus dativus *Eumeni* Madvigium movit, ut *Eumeni regi* scriberet.

Fortasse praestat scribere codicis dativo casu servato: *ad insidiandum Eumeni regi.*

LXIII. 10. Haliartus urbs a Romanis post difficilem obsidionem tandem expugnata est. „In primo tumultu captae urbis seniores inpubesque, quos casus obvios obtulit, passim caesi.”

Ut pleonasmus, qui inest vocibus *obvios obtulit* defendatur atque conservetur, duo a Weissenbornio e Livio loci afferuntur, quorum naturam diversam esse atque a nostro loco alienam puto.

Est prior in L. XXII. 6. 4. „obtruncato prius armigero, qui se infesto venienti obviam obiecerat.”

In verbo obiciendi, quod hic invenimus, resistendi atque defendendi notio inest, ita ut repetitum ob non abundet neque offendat.

Alter est in l. IV. 40. 3.: „quae tantam laetitiam fecere ut matres atque coniuges obviam agmini occurrerent.”

Hic aut ex vocabulo obviam aut ex verbo occurrendi dativus pendet, ut alterum utique ob non absolute sit positum.

Nostro autem loco, ubi neutri ob dativus est iunctus et utrumque eadem significatione praeditum et textus insuper non integer est (codex *obvius* praebet), a lectione vulgata discedendum videtur atque scribendum: *obviis* obtulit.

AD LIBRUM XLIII.

I. 10. A legatis, e colonia Aquileia missis, senatus consulem Cassium, provincia sua relictâ, cum ducibus locorum gnaris Macedoniam versum contendisse cognovit. „decernunt frequentes, ut C. Sulpicius praetor tris ex senatu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex urbe et Cassium persequantur.”

Ad voces *e o d i e* Weissenborn annotat: „Kann nur der Tag sein, an dem der Beschlusz gefasst wird; vgl. zu 36. 36. 3.”

Is quoque igitur *e o d e m* exspectaverat, nam ad l.l. „i s P. Cornelius” legimus „man könnte *idem* erwarten.”

Hoc autem mirum est nostrum locum eo loco defendi, cuius lectio ne constet quidem. Nam in cod. Bamb. pronomen *is* deest, et praestare videtur illo pronomine omisso locum constituere.

Quibus consideratis *e o d e m d i e* hic legere propono.

II. 2. „Hispaniae deinde utriusque legati aliquot populorum in senatum introducti. ii de magistratuum Romanorum avaritia superbiaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios foedius spoliari vexarique quam hostes paterentur.”

Non credo verba *s e s o c i o s* recte se habere. Nam socios se esse, non dicto iis opus est, quippe quod senatus haud ignoret. satis igitur fuerat rogare, ne patres se foedius quam hostes spoliari paterentur.

Tamen in voce *s o c i o s* vitium quaerendum esse non puto. Hoc, opinor, legati dixerunt: „nolite pati socios foedius quam hostes vexari.”

Itaque vocabulo *hostes* alterum vocabulum sc. *socios* opposcentes in universum eos dixisse cogitandum est.

Qua de causa pronomen *se*, ut logicae orationi contrarium atque abundans, expungendum esse censeo.

II. 5 sq. Cum manifestum esset Hispanos iniuriis affectos fuisse, L. Canuleio praetori a senatu mandatum est ut in singulos reos quinos recuperatores daret, Hispani vero facultatem patronos nominandi adepti sunt. „Quattuor nominaverunt cum M. Titinio primum, qui praetor A. Manlio M. Iunio consulibus in citeriore Hispania fuerat, recuperatores egerunt.”

Non egerunt sed *sumserunt* in codice traditum est.

Vahlen non recte dici posse *sumere* cum aliquo recuperatores videns, verbum quidem traditum retinuerat sed praepositionem cum deleverat. Quam coniecturam Madvig in Em. Liv. p. 664 impugnavit, et omnino criticis persuadere conatur nullis mutationibus h.l. opus esse, non autem ita ut assentiri ei possim.

Neque Novákio persuasit, qui coniectura egerunt, a Zingerleio recepta, loco mederi temptavit.

Integrum autem sic locum factum esse non credo. Etenim subito ea re deprehendimur quod recuperatores iam a praetore in Titinium dati sunt, cum primum nos doceri oporteret, quis primus ab Hispanis reus factus esset, in quem primum recuperatores a praetore postulati essent. Haec est causa, cur verbum traditum rectum esse putem; leni autem mutatione locum restitui posse puto, nempe legendo: *in M. Titinium*.

7. Ita deinde narratio continuatur. „bis ampliatus, tertio absolutus est reus. dissensio inter duarum provinciarum legatos est orta.”

Nimis abrupte haec relata mihi videntur. Ne uno quidem verbo quae sit causa docemur, cur dissensio inter legatos facta sit. Fortasse nonnulli ex eorum numero nimis neglegenter causam egerant, et ita recuperatoribus rei absolvendi ansam praebuerant. Sed plane in tenebris versamur, neque veridis-

simile est librarii errore versum unum aut fortasse plures omissos esse.

Sic igitur locus edendus mihi videtur, ut lacunae signum ante vocem *dissensio* ne desit.

10. Veriti, ne condemnarentur, „Furius Praeneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. fama erat prohiberi a patronis nobiles ac potentes compellare.”

Quinam reos nobiles citare prohibeantur, e contextu efficere cogimur, non docemur. Ideo post substantivum *patronis* inserere nomen *Hispanos*, quod facile excidere potuit, propono.

12. „In futurum tamen consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne praefecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur.”

Mirum hic verbi *imponendi* usum invenimus. Nam, cum *praeficiendi* notionem habet, cum dativo construi solet aut cum praepositione *per* (Cato frg. p. 37. 8: „numquam praefectos *per* sociorum oppida *imposivi*”). Hic autem, quasi de militibus, qui in *naves* imponuntur, agatur, quasi *collocare* significet, usurpatur.

Apud Georges s.v. unum tantum huius usus exemplum praeter hoc occurrit, idque etiam iniuria, opinor. Est Liv. XXXVII. 25. 9: „(Scipionem) Masinissam non in patrio modo locasse regno, sed in Syphacis regnum *imposuisse*.”

Ea ipsa res quod l.l. verbum *imponendi* cum *locandi* verbo copulatur, atque verba illa igitur ibi prorsus idem significant, argumento est usitatam verbi, de quo ago, constructionem, quae dicitur, loco citato occurrere; unde sequitur ut nostro loco eius usus rectus esse nequeat, nam nimis frequenter hoc verbum usurpatur, quam ut inusitato modo semel tantum adhibitum foret.

Hoc quoque consideremus verbum non bene huc quadrare. Etenim, non ut semper praesint oppidis, praefecti in oppida Hispanorum imponuntur, sed statis ac certis temporibus, credo, illa oppida ad pecunias cogendas adeunt. Quam ob rem pro tradito verbo *inmitterentur* propono.

IV. 8. „Invidiam infamiamque ab Lucretio averterunt in Hortensium, successorem eius, Abderitae legati, flentes ante curiam querentesque oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. . . § 11: . indigna ea senatui visa.”

Oculis paene iam videmus Abderitarum legatos flentes ante limen curiae et querentes summis se iniuriis affectos esse, ita senatum, in aliis rebus occupatum, gravibus molestiis afficientes.

Quam ut rem clare exponant, commentariorum scriptores nobis narrant curiae fores semper apertas fuisse, et ad locos delegamur, quibus certiores fiamus de rebus, quae notissimae unicuique sunt, qui Romanorum morum non omnino ignarus sit.

Sed alius quoque locus citatur, qui doceat alios quoque aliquando legatos, ut mendicos, non senatum sed magistratus adisse. Est l. XXIX. 16. 6. „decem legati Locrensium, obsiti squalore et sordibus, in comitio sedentibus consulibus velamenta supplicum porgentes, ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt.” Hi autem legati non verba faciunt sed exspectant saltem dum a consule interrogentur. „quaerentibus consulibus Locrenses se dixerunt esse, ea passos quae pati ne Carthaginienses quidem velit populus Romanus.”

Tum autem aliquid sequitur, quo sententiam meam firmari posse puto, quod sc. legati, de quibus noster locus agit, *non* audacter sua sponte senatum adire potuerint. „rogare ut sibi patres adeundi deplorandique aerumnas suas potestatem facerent.” Atque in C. XVII legimus: „senatu dato.” ¹⁾

Quapropter locum nostrum non recte adhuc explicatum esse credo. Infra senatus dignitatem est quod legati gravi atque augusto eius consilio superveniant. Quod si legati ausi essent, a lictoribus, puto, cum verberibus abacti essent. Ante curiam autem *non* significat quod Weissenborn putat: „an der Schwelle der offenen Thüre der Kurie, so dasz sie von den Senatoren gesehen werden konnten,” ita impetrare cupientes, ut senatus preces suas exaudire vellet.

¹⁾ Cf. praeterea supra cap. II. 2. „legati in senatum introducti.”

Statuendum nobis est legatos iam in senatum admissos esse (vid. § 11), atque vocem *curiam* hic significare puto: Senatores, in curia morantes atque nunc quam maxime consilium habentes.

Ii enim, qui in senatum admissi erant, non ad curiae limen adstare debebant, (quod minime honorificum foret) sed sollemnis senatus consilii velut participes erant.

Quin etiam usus dicendi in senatum introducere legatos clare docet non de legatis ante curiae limen stantibus cogitari posse.

Ante curiam idem itaque valet atque ante senatores.¹⁾

Quod ut exemplis illustrem, hos locos afferre liceat:

Liv. II. 24. 3: „at vero curia, maesta ac trepida Servilium orare” e. q. s.

Suet. Aug. 38: „Liberis senatorum curiae interesse permisit.”

V. 5. Legati Gallorum regis C. Cassium Alpinarum gentium, sociorum suorum, agros depopulatum esse multaque insuper hominum milia servos reddidisse questi sunt. Responsum est „senatum ea, quae facta querantur, neque scisse futura, neque, si sint facta, probare.”

Quo modo umquam senatus dicere potuerat se antea iam scisse Gallorum agros a consule Romano direptum iri! Se ipse summa contumelia exonerasset, nam prohibere debuerat.

Posterior sententiae pars, quid in priore opponendum sit, clare ostendit. „Si sint facta,” ait senatus. Itaque non pro certo an revera iniuriae sint factae scit.

Ideo hanc coniecturam propono: „neque scire esse *facta* neque” e. q. s.

Optime ad hunc locum conferri potest infra Cap. VIII. 5: „quae facta a C. Lucretio fierique ab L. Hortensio praetoribus Romanis querantur, ea neque facta neque fieri voluntate senatus quem non posse existimare” e. q. s.

¹⁾ Conferri etiam potest locutio: ante aliquem (e.g. iudicem) dicere.

VI. 13 sq. Complurium gentium legati senatum adeunt, qui suarum civitatum in populum Romanum merita exponant. „item Masinissae legati tritici eandem summam polliciti et mille et ducentos equites, duodecim elephantos; et si quid aliud opus esset, uti inperaret senatus: aequè propenso animo *et ea* et, quae ipse ultro pollicitus sit, praestaturum esse.”

In codice *aequè propenso animo et quae ipse* traditum est.

Cum, secundum Weissenborn-Mueller, non ex usu Liviano sit *aequè*.... et dicere, variae ad hunc locum coniecturae propositae sunt. Sic Mueller temptavit *ea et quae*, vel *et ea et quae*; in editione Basileensi 1531 *ac quae* est.

Sed fortasse prorsus alia via est ineunda. Nam qualis nunc sententia composita est, in verbis uti inperaret senatus melius *uti* abesset. Quapropter sic hunc locum uno tenore legere propono: „et si quid aliud opus esset, uti inperaret senatus aequè propenso animo *atque* ipse ultro pollicitus sit, praestaturum esse,” ut sit locutio uti inperaret senatus iungenda cum praestaturum esse.

VII. 8. Legati Chalcidenses in senatu, quibus benefactis civitas sua Romanos semper affecerit, exponunt; „tum quae primo C. Lucretius in populares suos praetor Romanus superbe, avare, crudeliter fecisset.”

Audiamus quid ad verba praetor Romanus Weissenborn annotaverit: „durch die Wortstellung gehoben: „er ein.....” oder „obgleich ein.....”

Rogare velim qua re eadem verborum collocatio non occurrat infra C. VIII. 5: „quae facta a C. Lucretio fierique ab L. Hortensio praetoribus Romanis querantur,” cuius loci significatio atque indoles eadem atque nostri est.

Quapropter Weissenborn mihi non persuasit, sed vitium a librario commissum esse pro certo habeo, atque ordinem verborum invertendum: „tum quae primo C. Lucretius praetor Romanus in populares suos e.q.s.”

10 sq. Ita legati Chalcidenses queri pergunt: „fortunas sociorum populi Romani direptas esse et cotidie diripi. nam ex instituto C. Lucreti Hortensium quoque in tectis hieme pariter atque aestate navales socios habere, et domos suas plenas turba nautica esse.”

An haec duae res sunt: „socios navales in tectis hieme et aestate esse” et „domos Chalcidensium plenas turba nautica esse?” Minime. Vitium in particula *et* latere puto, quod emendandum est in *ita*. Nam coniunctio illa minime necessaria est, cum praesertim et insequens enuntiatum per asyndeton adiciatur.

IX. 1 sq. „In Liguribus eo *anno* nihil memorabile gestum. nam nec hostes moverunt arma, neque consul in agrum eorum legiones induxit; et satis explorata pace eius *anni*, milites duarum legionum dimisit.”

Pro *et* legatur *sed*. Non consul cum legionibus impetum in hostes fecit, *immo*, *sed*, potius eas dimisit.

Praeterea vocem *anni* non integram existumo.

Consul, vel potius unusquisque magistratus, in unum tantum annum certae provinciae curam habere solet; qua de causa satis fuerat dicere *pacem exploratam fuisse*, nam posterioris anni pax successori cordi esse debebat.

Videmus in Ligures consulem non legiones inducere, sed cum equitibus Galliae oppida adire. Qua de causa? Quia Ligurum agri pax satis explorata erat. Itaque *pace eius agri* legatur.

4. „Nusquam alibi quam in Macedonia bellum erat. suspectum *tamen* Gentium, Illyriorum regem, habebant.”

Pro *tamen*, quae est Hartelii coniectura, in codice legitur *tâ et*.

Equidem conicere velim: „suspectum *tametsi* Gentium, Illyriorum regem, habebant.”

XI. 11. Legati ex Macedonia reversi, quas res prospere Perseus gesserit, referunt. „ignominiam Claudii temeritate acceptam elevare eos patres *accusaverunt*, quia

perpaucos Italici generis ibi milites amissos referebant.” Quapropter consules designati, ubi primum magistratum inissent, de Macedoniae statu ad senatum referre iussi sunt.

Accusaverunt est Hartelii coniectura pro tradito *acceperunt*, quod nullam sententiam praebet.

Sane ad sententiam laudanda haec coniectura, sed constructio verbi, quae dicitur, insolita sic oritur.

Alias correctiones a plurimis viris doctis prolatas, quae probabiles mihi non videntur, non afferam, sed potius meam iis addam. In suspicionem enim incidi, fortasse Livium scripsisse: *suspicati sunt*.

XIII. 8. Decemviri ediderunt „uti supplicatio fieret, cunctique magistratus circa omnia pulvinaria victimis maioribus sacrificarent, populusque coronatus esset. omnia, uti decemviri *praeierunt*, facta.”

Verbum *praeierunt* recte se habere nequit. Tum tantum de illo verbo cogitari posset, si vota suscipienda fuissent, quibus sacerdos aliquis praeest, qui populi verba, qui sollemne precationis carmen praeit. Sed hoc verbum neque victimis mactandis neque populo coronato quadrat.

Ideo Duker *praeceperunt* coniecit, quod Madvig in plusquamperfectum tempus mutavit; quod tempus hic necessarium esse ei assentior.

Quod Kreyssig temptavit, *praedixerunt* dico, omnino reiciendum esse puto; hoc enim verbum eiusdem fere significationis atque verbum traditum est.

Ipsae censeo *prae ex per* (nota abbreviatione exarato) ortum esse, atque hanc coniecturam propono: *impeverant*.

XIV. 5. Praetores se dilectum facile perfecturos esse, qui consulibus tam difficilis esset, polliciti sunt. „Id praetoribus magna patrum *approbatione*, non sine suggillatione consulum mandatum est”.

Multis vocabulis, quae ad lacunam explendam proposita sunt, hoc additum velim: *alacritate*. (cf. e.g. Liv. II. 10. 10.)

ibid. „Censores, ut eam rem adiuvent, ita in contione edixerunt: legem censui censendo dicturos esse, ut praeter commune omnium civium ius iurandum haec adiurent.”

Legendum ita censeo, ut adverbium ita traiciatur: „censores, ut eam rem adiuvent, in contione edixerunt *ita* legem censui censendo e. q. s.”

9. „Missorum quoque causas sese cognituros esse; et quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri iussuros.”

Iam milites fuerant sed missi erant, fortasse gratiose et cum ambitione; quapropter rursus milites fieri eos censores se iussuros esse pronuntiarunt.

Quocirca legendum propono: eos milites fieri *rursum* iussuros.

XV. 3 sq. „Consulum Cn. Servilio Italia, Q. Marcio Macedonia obvenit; Latinisque actis Marcius extemplo est profectus. Caepione deinde referente ad senatum, quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decrevere patres, ut C. Sulpicius M. Claudius praetores ex iis, quas scripsissent, legionibus, quas videretur, consuli darent”.

Voces *duas legiones* h.l. otiose abundant, quapropter hunc in modum locum recensendum esse puto: „quas ex novis legionibus secum in Galliam duceret” et „ut C. Sulpicius M. Claudius praetores ex iis, quas scripsissent, legionibus, *duas legiones*, quas videretur, consuli darent”.

XVI. 8. In verbis „qui postquam venit”, ubi codex praebet *q. post venit* mendum latet, nam non *qui* sed *quae* legendum est, propter antecedens: „diem dixit” cet.

Cf. e. g. supra cap. VIII. 9: „ubi dies, *quae* dicta erat venit, tribuni accusarunt”.

16. Censores Claudius et Gracchus a tribuno P. Rutilio accusati sunt, quod contionem ab eo avocassent. Claudii

causa prior agitur atque cum hoc discrimine ut hisce verbis Livius narrationem suam concludat: „adeo tamen ad extremum spei venit reus, ut octo centuriae ad damnationem defuerint”.

Post numerale octo adverbium *modo* inserere propono, e sententia necessarium. Haplographice autem facile excidere potuit.

Conferri similis huius vocis usus apud Livium potest e.g. hisce locis: VII. 2. 2; IX. 8. 13.

XVII. 1. „Eo annoulantibus Aquileiensium legatis, ut numerum colonum augerent, mille et quingentae familiae ex senatus consulto scriptae”.

Intellegere quidem possumus a senatu legatos illos postulare ut colonum numerus augeatur, sed non prius hanc rem in senatu agi cognoscimus quam vocabulum *senatus consulto* legimus.

Haec ut ambiguitas tollatur post *postulantibus* verba *a senatu* inserenda suspicor.

5 sq. Legati, qui circum Graeciae civitates missi erant, Aegio in Aetoliam traiecerant. „ibi nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta criminumque inter ipsos plena; ob quae obsidibus postulatis neque exitu rei inposito in Acarnaniam inde profecti legati sunt”.

Vocem *legati* abundare puto. Nam praeterquam quod non suo loco posita videtur, nimis sic saepe de legatis hoc capite referri monemur.

Multis aliis quoque locis vox legatorum occurrere potuerat, non tamen ab auctore usurpata est, idque eam ob causam quod vel sic de quibus agatur scimus. Quod ut stabilire possim, inter se componere mihi liceat h. c. § 2 „eodem anno C. Popilius et Cn. Octavius legati, qui in Graeciam missi erant” et § 4 „Achaico concilio Aegiiis [non *legatis*] dato in Aetoliam traiecerunt” [non addito *legati*].

7. „Thyri concilium legatis Acarnanes dederunt. ibi quoque

inter factiones erat certamen: quidam principum postulare, ut praesidia in urbes suas inducerentur adversus amentiam eorum, qui ad Macedonas *Acarnanicam* gentem trahebant”.

Ita Zingerle locum recensuit e Weissenbornii coniectura pro tradito: *ad Macedonicam gentem*, quae lectio sana esse nequit.

Equidem e servatis litteris codicis efficiendum esse puto: „qui ad Macedonicam *partem suam* gentem trahebant”.

Quam ut coniecturam meam exemplis affirmem, hos locos afferre volo.

XLII. 29. 11: „Gentius, fecerat potius, cur suspectus esset Romanis quam satis statuerat, utram foveret *partem*”.

XLV. 31. 3: „ eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflavit animos”.

XVIII. 8. Incolae Uscanae oppidi, quod a Perseo obsidebatur, tamen, quamquam Macedonum oppugnatio gravissima erat, eam vim sustinebant „quia spes erat neque hiemis vim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut posset morari”.

Adverbium *diutius* non suo loco traditum mihi videtur, idque hanc potissimum ob causam, quod verbum *morari* nimis aride atque nude hic positum est. Frequenter enim cum adverbio iungitur ut *diu*, *paulisper*, *ultra*.

Itaque adverbium illud *diutius* ante verbum *morari* reponendum esse arbitror.

10. Longa obsidione oppidum illud Uscana, in quo et Romanum praesidium inclusum erat, vexatum est. „itaque cum spei nihil ad resistendum esset, C. Carvilius Spoletinus et C. Afranius missi, qui a Perseo peterent primo, ut armatos abire sineret, dein, si id minus impetrarent, vitae tantum libertatisque fidem acciperent”.

Tantum non aptum huic loco vocabulum esse puto. Non enim rem parvi pretii vitam et libertatem suam Romani iudicare possunt (haec enim significatio in adverbio *tantum* inest), immo libertas omnibus aliis praestat.

Hoc autem modo Romani, in oppido Uscana inclusi, ratiocinantur, puto. Primo cum militum honore ut sibi abire liceat, impetrare conantur. Dein, si id consequi non poterunt, a re maiore ad minorem transeuntes, ut integri atque liberi abire sinantur rogare volunt. Ut libertatem *saltem* retineant, petituri sunt.

Pro *tantum* itaque *saltem* scribatur.

Eodem modo, antecedente sc. negatione, (ut hic si minus) hisce e.g. locis apud Livium *saltem* occurrit.

XXVI. 30. 10: „Orare se patres conscriptos, ut si nequeant omnia, *saltem* quae compareant restitui dominis iubeant”.

II. 43. 8: „etsi non adhortatio invisi ducis, suum *saltem* flagitium.”

V. 38. 1: „non deorum *saltem*, si non hominum, memores.” ¹⁾

Et palaeographice facile *saltem* mutatum in *tantum* explicari potest.

XIX. 12. Non ita facile Oaeneum oppidum expugnatum est. Sed cum Persei copiae id intrassent „puberes omnes interfecti sunt; coniuges liberosque eorum in custodiam dedit; praedae alia militum cessere.”

Quisnam coniuges liberosque in custodiam dedit? Pro certo id dici nequit; intellegendum autem est Perseo auctore id factum esse. At eius nomen post § 9, longo spatio interiecto, non occurrit.

Nihil restare, nisi ut textus aliqua ex parte mutetur, existimo.

Legimus puberes interfectos esse, (passive igitur, auctore non addito) alia militum praedae cessisse, non addito quisnam alia illa omnia iis concesserit. Cur igitur non eodem modo quoque significatum foret, coniuges atque liberos in custodiam deditos esse?

¹⁾ Insigne etiam adverbii *saltem* usus exemplum XLI. 6. 7 praebet: „eadem et Sardorum legati nuntiabant orantes, ut urbibus *saltem* — iam enim agros deploratos esse — opem senatus ferret.”

Ergo hanc coniecturam propono: „coniuges *liberique* eorum in custodiam *dediti*.¹⁾

XX. 1. Perseus, cum Illyrici rege Gentio societatem iungere enitens, legatos ad eum mittit. „Hi transgressi iugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem pervenerunt.”

Ita iam ed. Bas. 1531 hunc locum recensuerat pro tradito *quas per industria*. Madvig autem *quas nuper de industria* coniecit.

Livius hic Polybium vertere videtur, qui XXVIII. 8. 3 haec narrat: οἱ καὶ ποιησάμενοι τὴν πορείαν ὑπὲρ τὸ Σκάρδον ὄρος διὰ τῆς Ἐρήμου καλουμένης Ἰλλυρίδας, ἣν οὐ πολλοῖς χρόνοις ἀνώτερον ἀνάστατον ἐποίησαν Μακεδόνες διὰ τὸ δυσέργους ποιῆσαι τοῖς Δαρδανεῦσι τὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα εἰσβολάς.

Ex loco, quem exscripsi, Illyrici solitudines, de quibus Livius agit, nihil aliud esse patet nisi, quod Polybius vocat, τὴν Ἐρήμην Ἰλλυρίδα, Illyrici loca deserta, sola.

Has autem solitudines Macedones ἀναστάτους ἐποίησαν, populati erant, ne Dardani per eas facile transire possent.

Secundum autem textum traditum, non per Illyrici solitudines, sed per Illyricum, idque modo a Macedonibus vastatum, per Illyrici loca vastata iter faciunt.

At primum Polybius huic rerum expositioni repugnat. Deinde, si Livius hoc voluisset, prorsus aliis verbis usus esset (e.g.: per Illyricum, quod de industria Macedones populati erant); nam qui apud Livium iam legit legatos per Illyrici solitudines contendere, non potest non cogitare id nomen geographicum (ut apud Polybium) esse.

Redeundum igitur ad codicis lectionem per videtur. Qui autem Zingerlei editionem ad totum hunc locum obiter tantum

¹⁾ Apud Georges s.v. haec quoque *dedendi* verbi exempla enumerantur: aliquem ad necem *dedere*, in potestatem *dedere*, ad supplicium *dedere*.

inspiciat, in quam corrupta parte versemur, e criticis annotationibus statim intellegit. Gravius vero ipsum nostrum locum corruptum esse, quam vulgo putant, pro certo habeo.

Primum igitur non *quas per* (ut in codice) sed *per quas* legendum esse puto.

Deinde Madvigio hac in re assentior, quod *nuper de industria* cum eo lego, hoc igitur loco grave librarii mendum statuens. Polybii autem verba mihi pro argumento sunt, verum Madvigium vidisse.

Denique, ut sententiam, mea quidem opinionione depravatam, in integrum restituam, pro *populando* scribendum esse *populationes* existimo.¹⁾

Sic igitur hunc locum restituere velim: „..... per Illyrici solitudines, *per* quas *nuper de industria populationes* Macedones fecerant, e.q.s.”

¹⁾ Cf. praeterea Liv. II. 64. 4: (Servilius consul) „populationem adeo effuse fecit, ut nihil bello intactum relinqueret.”

AD LIBRUM XLIV.

I. 4. „Praetor superato Leucata Corinthium sinum invectus et Creusae relictis navibus terra et ipse (sicut consul sc.)..... ad classem contendit”.

Sine ablativis absolutis et participio sic nobis narratum foret: praetor superat Leucatem, invehitur sinum Corinthium, Creusae naves relinquit. Abundat igitur coniunctio *et* in hac enumeratione.

Eandem fere participiorum seriem habemus XLI. 5. 9 sq, ubi autem particulae copulativae prorsus desunt. Etiam conferri possunt XLIV. 4. 11; XLV. 7. 5.

5. „Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palaepharsalum habebat sicut nulla re bellica memorabili gesta, ita *ad iniunctam* militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite et sociis cum fide cultis et ab omni genere iniuriae defensis”.

Codex praebet *ad iunctam*. Variis variorum criticorum coniecturis non assensus ipse *ad adstrictam* (vel *ad strictam*) propono.

Cf. e. g. Stat. Silv. III. 5. 87: „nulla foro rabies aut strictae iurgia legis”.

Tac. Ann. III. 55: „praecipuus astricti moris auctor Vespasianus fuit”.

Quinct. Inst. II. 2. 4: „Astringere mores disciplinae severitate”.

IV. 6. Ad Dierum Hippiam inter Philippumque, consulem

Romanum, levi armatura pugnatum est. „pluribus e a die vulneratis quam interfectis proelium nocte diremptum est”.

Nulla hic adest causa, cur dies feminini generis sit, quapropter eo die scribendum est.

X. 3. Perseus, adventu hostium perterritus, Pellae gazam in mare deici iusserat, Thessalonicae navalia incendi. „incautior Nicias Pellae prociendo pecuniae partem, quae fuerat *ad* Phacum; sed in re emendabili visus lapsus esse, quod per urinatores omnis ferme extracta est”.

Ad omnis supplere pecunia possumus quidem, et sic, quod nobis enarratur, intellegimus. At nimis quantum spatii vox pecuniae distat, quam quae hoc loco cogitatione addi possit; praeterea Livius non de pecunia, sed de parte pecuniae locutus est, quod hoc loco supplere nimis longum est.

Praeterea in codice *omnes fermestrac tus est* scriptum exstat, pro qua lectione Weissenborn omne extractum est edidit; at sic plurali numero potius utendum fuerat.

Equidem temptare velim: „quod per urinatores *thesaurus* omnis ferme extractus est”.

Sic ad textum traditum quam proxime accedimus.

9. Antigoneae egressi e classe in terram Romani agros passim vastarunt; „dein palatos eos adorti Macedones.... fugientes effuse ad mare persecuti quingentos ferme occiderunt”.

Pronomen eos, ut dittographice e praecedenti *palatos* ortum, abundare mihi videtur. Nam multis locis, ubi quam maxime pronomen illud expectaveris, praeter opinionem non exstat, non tamen ita ut de librarii mendo cogitari possit.

Ante omnia conferatur XLII. 16. 7: „Ibi (Aeginae sc.) adeo secreta eius (sc. Eumenis) curatio fuit, (cum, caede eius Delphis temptata, graviter saucius evasisset)..... ut fama mortuum in Asiam perferret”.

XIII. 4. „Perseus..... Euphranorem quendam ex ducibus

cum delectis duobus milibus Meliboeam mittit".

Ita iam ed. Bas. 1531 pro tradito: *ex delectis é duo bus militibus*.

Commentatores multa exempla afferunt, quibus miram verborum copulationem delecta milia tueantur, quam ipsam urgere nolo; huius vero rei admonere volo, quod locis illis allatis lector cum adiectivo illo neutrius generis ex ipso enuntiato vel priore nomen saltem iungere potest atque ita, de quo hominum vel militum genere sermo sit, haud ignorat. ¹⁾

Nostro tamen loco de quo exercitus genere agatur, nescimus neque e contextu efficere possumus; qua de causa hanc lectionem propono: „duobus *militum* milibus", collato loco qui est in nostro libro C. 35. 14. „ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinque *milibus* delectis militum Heracleum mittit", ubi vox milibus ex Hertzii coniectura a Zingerleio in textum recepta est. ²⁾

Qui vero mecum, nostri loci vulgatam lectionem mutante, facere non possunt, loco modo a me laudato cum ed. Bas. 1531 cum quinque delectis *milibus* necesse est legant.

6. „Et ab oppugnatoribus Meliboeae, cum in superioribus locis repente apparuisset, cum trepidatione multa relictis opera sunt."

Nonne verisimile est Livium, ut sine ulla dubitatione lectores scire possent, quisnam repente in montibus apparuisset, hic scripsisse: „cum in superioribus locis *hostis* repente apparuisset?"

Quam facile autem vocabulum, a me insertum, excidere potuerit, unusquisque ne monitus quidem videt.

¹⁾ E multis locis, qui afferri possunt, duos elegi. XX. 60. 20: „haberetis hodie viginti milia armatorum Canusii fortia fidelia". XXXI. 2. 9: „inde pavor fugaque etiam armatos cepit. ad VII hominum palata per segetes sunt caesa".

²⁾ Conferri etiam egregie potest huius libri C. 12. 6.: „cum delectis Gallorum auxiliariis".

XIV. 1. „.... legati Transalpini ab regulo Gallorum — Balanos ipsius traditur nomen; gentis ex qua fuerit, non traditur — Romam venerunt.”

Cum coniunctivus modus fuerit non habeat, quo defendatur, aut *gente* aut *fuit* legendum esse censeo.

10 sq. Agitur de legatione Rhodiorum, qui pacem Persea inter Romanosque componere studentes audacissima oratione utuntur. Ita autem dicentes legati inducuntur quasi ipsi Rhodiorum magistratus verba faciant. Sic e.g. legati sibi semper amicitiam cum rege Perseo fuisse, se illam amicitiam interrupisse Romanis postulantibus commemorant, „itaque cum id ultra pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse; se Romam missos.”

In hac vero sententia non diutius talem dicendi formam ferri posse existimo. Legati enim (secundum textum traditum) id dicunt se (i. e. igitur magistratus Rhodios) ad Persea in Macedoniam legatos misisse atque se ipsos Romam missos esse. At magistratus ipsi legatorum muneribus non funguntur.

Cum autem in una et eadem verborum atque sententiarum compage pronomine reflexivo diversae personae indicari nequeant, pro verbo *misisse* scribendum est *missos esse* aut *isse*.

Atque tum sive per verbum *missos esse* sive per verbum *isse* facultas effecta est ut pronomem *se* (in vocibus: *se Romam... missos*) alias personas indicare possit.

13. „*Ne* nunc quidem haec sine indignatione legi audirive posse certum habeo; inde existimari potest, qui habitus animorum audientibus ea patribus fuerit.”

Qui nunc tantummodo legunt, ita Livius, quam audaci oratione Rhodii in Romanorum senatu usi sint, non possunt non indignari. Inde optime colligi potest quid patres senserint, cum verba illa contumacia praesentes in se dicta audire deberent.

Quocirca, ut iuste inter se verba legi atque audientibus opponantur, vocabulum *audirive* expungendum est, quod totum dicti acumen nunc corrumpit tollitque.

XVI. 1. „Litterae dein recitatae Q. Marcii consulis sunt, quemadmodum in Macedoniam transisset.”

Verbum *sunt*, ut e dittographia proxime antecedentis *consulis* (*sulisunt* in codice exaratum est) ortum, induci iubeo, quo vocabulo deleto melius sententia procedere videtur.

XVII. 2. „senatus consultum factum est, ut Cn. Servilius primo quoque tempore ad comitia habenda veniret.”

Nullius populi neque Romani sermo, quo publice magistratus utuntur, non verborum ambagibus plenus est.

Haec est causa, cur in enuntiato, quod supra exscripsi, unum vocabulum desiderem, quo addito plenior atque rotundior fiat oratio. Nempe dubitare non possum, quin Livius addiderit, quo Servilio veniendum esset.

Conferamus enim XXII. 33. 9: „ex senatus consulto litterae ad consules missae, ut alter eorum ad consules creandos Romam veniret.”

XLII. 25. 14: „senatui litteras mitti consulibus placuit, ut, uter eorum posset, Romam ad magistratus creandos veniret.”

Quibus locis collatis ante ad comitia habenda inserendum esse nomen *Romam* puto.

XVIII. 4. Auctore Aemilio Paulo consule designato a senatu legati in Macedoniam missi sunt, qui et alia inspicerent et „qui fideles nobis socii, qui dubii suspensaeque ex fortuna fidei, qui certi hostes viderentur.”

Dubito num voc. *dubii* recte traditum sit. Etenim et vox *socii* et vox *hostes* uno modo attributo instructae sunt, at praeter opinionem duo attributa interveniunt. Praeterea *socii dubii* idem sunt atque *suspensae fidei socii*.

Quapropter ut offensiones meae ex parte saltem tollantur, *dubiae* legere propono, cum praesertim in codice *dubi* scriptum sit.

6. „Bis in exitu anni eius lapidatum esse nuntiatum est.”

Ut dicendi forma in exitu defendatur affertur huius libri C. XVII. 1: „iam in exitu annus erat.” At hic praepositio in requiri nequit, cum verba: „*iam exitu annus erat*” sensu cassa forent.

Ergo, cum hoc loco noster defendi non possit, atque inusitata eius dictio exemplis stabilienda sit, similis fere dicendi generis haec exempla affero:

Liv. XXX. 31. 2: „atrox in principio proelium fuit”.

Cic. de Or. I. 48. § 209: „id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo”.

XIX. 1. „.... idibus Martiis cum in expectatione patres fuissent, maxime quidnam consul de Macedonia referret”

Cum patres in curiam veniunt, nonne etiam expectabundi sunt? An, quod mox audituri sunt quid consul sibi imperiturus sit, omnem expectationem iam omiserunt? Immo, summa cum cupiditate cognoscendi, quibus consiliis consul bellum in Macedonia gesturus sit, ad curiam se conferunt.

Itaque *fuissent* vitiose traditum esse contendo, atque levi mutatione conicio: *essent*.

Conferri potest locus, qui est XLII. 19. 3: „Cum in expectatione senatus esset qui regum suam secuturi amicitiam essent.”

7. Legati ad senatum Romanum a Ptolemaeo et Cleopatra missi, sordidati cum oleae ramis curiam ingressi procubuerunt „et oratio quam habitus fuit miserabilior.”

Quia ut supplices cum veste lugubri ad senatum legati venerunt, habitus eorum a Livio miserabilis dicitur, oratio vero eorum „*etiam habitu* fuit miserabilior.”

Quin sic textum traditum mutamus, collato e.g. loco, qui est apud Ciceronem (Off. I. 107) „ut enim in corporibus magnae dissimilitudines sunt, sic in animis maiores etiam varietates.”

8. „Antiochus, Syriae rex, . . . et ad Pelusium navali proelio vicerat.”

Ita Zingerle e sua coniectura, codex vero *fuerat*. Cum s et f litterae in codice nostro saepissime confusae sint, hic quoque id factum esse ratus, ceterorum editorum coniecturis non assensus ipse propono: navali proelio *superaverat*.

10. „Ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusque amicis imperio *Romano* ferrent.”

In codice imperio tantum traditum est.

Vocem imperio Weissenbornium explicantem audiamus: „imperio wofür man imperio Romano erwartete, steht hier in scharfen Gegensatz zu regno;” quae verba concoquere non possum, nam non video quo modo vox imperio voci regno opposita sit, neque, si esset, quid id in contextu significaret, intellego. Cum Weissenbornio igitur me non facere, patet.

Zingerle edidit imperio (ro.). Is igitur id scribere ausus est, quod Weissenborn rectum esse atque necessarium suspicari se dixit.

Equidem assentiri Zingerleio non possum. In hoc dicendi genere non additur imperio Romano. Videamus nostri capituli § 11: „non placere senatui sociis regibus bellum fieri.” Deinde XXXVII. 54. 8 afferre liceat: „nam si aliter socio atque amico regi.... honos haberi nullus posset.”

Quae considerans vocabula *imperio ferrent* prava esse, atque verbum Livio minus usitatum detrusisse: *impertirent* sc. iam conieceram ¹⁾, cum subito textum traditum prorsus integrum esse suspicari coepi; imperio scilicet

¹⁾ cf. Liv. IV. 54. 9.: „tandem aliquando impertiendos plebi honores.”

Cic. pro Archia § 10: „Multis gratuito civitatem in Graecia homines impertiebant.”

id. pro Mur. § 8: „.... ut meum laborem hominum periculis sublevandis non impertiam.”

significare: „non misso duce cum copiis, verum imperio tantum voluntatem suam indicando.”¹⁾

At tum mirum aliquid accidit. Inspiciens forte Ephem. Societ. Philol. Berol. 1906 Novákium eandem huius loci interpretationem iam tum publici iuris fecisse vidi.

Itaque omnes mutationes prorsus hic supervacaneas censens²⁾, lubentissime Novákii interpretationi maxime probabili assentior.

XX. 7. Legati, ad res in Macedonia inspiciendas emissi, in senatu, postquam Romam reverterunt, et alia referunt et haec: „Eumenen classemque eius, tamquam vento adlatas naves, sine causa et venisse et abisse.”

Sic editores, cum codex *adlata* praebeat.

Qui umquam dici potuit, classem tamquam naves venisse? Idem foret, ac si quis feminam homini similem esse diceret.

Rob. Titius hoc sensit qui *aves* proposuit; pulcherrima sane imago, Livio fere nimis poetica; sed non id premendum est quo modo, quam ornate atque magnifice visu, classis venerit, sed sine causa illam venisse, quae cogitatio, Titii coniectura recepta, perit.

Vocem *naves* equidem additamentum iudico. Hoc dicere Livius voluit classem Eumenis sine causa, nullius efficiendae rei causa ad Romanos se contulisse, itaque velut casu, tamquamsi vento adlata esset, venisse.

Quod lector aliquis non intellegens, sed post tamquam

¹⁾ Verum hoc esse e § 11 huius capituli patet: „ea merita populi Romani in Antiochum, esse, ut, si legatos misissent, qui ei nuntiarent, non placere senatui sociis regibus bellum fieri, exemplo abscissurus a moenibus Alexandriae..... esset.”

²⁾ Ipse Novák quoque antea coniecturam ad hunc locum proposuerat. Pro *imperio* enim *impigre* legere volebat. At non est eius, qui supplex auxilium imploratum veniat, etiam se *impigre* iuvare velle addere. Quicumque ultima necessitate coactus alienam opem rogavit, contentus debet esse, si utique sublevetur.

Sed vix dicto opus est Novákium sua ipsius interpretatione hanc coniecturam, acutam certe, reiecissee.

substantivum, quod comparisonem exprimeret, exspectans de suo *naves* addidit. Fortasse, quod in codice scriptum est, *adlata* verae ac genuinae lectionis vestigium est. Nam persaepe lineola illa transversa, quae litterae *m* vicem explet, excidit.

Sic igitur locum legere velim: „... classem eius, tamquam vento *adlatam*, sine causa et venisse et abisse”.

Sequuntur deinde: „nec animum eius regis constare satis visum”.

Livius modo de Eumene rege egit. Nulla igitur causa est, cur tam graviter eius regis, quasi, de quo dicatur, dubium sit, auctor scripsisset. Aut eius aut regis satis perspicuum fuerat.

Ita rem mihi fingo. Livium eius dedisse, in margine autem codicis alicuius *regis* annotatum fuisse, hoc autem postea in textum, quem nos habemus, irrepsisse. *Regis* igitur delendum videtur.

XXII. 1 sq. L. Aemilius consul orationem, quam in contione habet, ab hisce verbis incipit: „animadvertisse videor, Quirites, maiorem mihi sortito Macedoniam provinciam gratulationem factam, quam cum aut consul sum creatus, aut quo die magistratum *inii*”.

Pro codicis lectione *inissent* Madvig et *inii* esse et *inii* proposuit; hoc autem ipse praetulit.

Ego *inissent* re vera ex esse ortum esse, hoc autem verbum a Livii manu provenisse putans, ita legere volo: „.... maiorem mihi gratulationem factam *esse*, quam cum aut consul sum creatus, aut quo die magistratum *inii*”.

17. „Traditum memoriae est, maiore quam solita frequentia prosequentium consulem celebratum, ac prope certa spe ominatos esse homines, finem [esse] Macedonico bello maturumque reditum cum egregio triumpho consulis fore”.

Praeunte I. F. Gronovio inclusum a Zingerleio est verbum *esse*. Equidem vero de hoc loco idem atque de priore dicendum esse existimo. *Esse* pravo loco librarii errore

in textu exaratum. est, transponendum autem videtur ante verbum celebratum.

XXIII. 1 sq. „... Perseus quod iam inchoatum perficere, quia inpena pecuniae facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adiungeret, hoc..... non ultra differendum ratus” est.

Inusitata est atque adeo hic tantum copulatio verborum *impensa pecuniae* occurrit. Complures sunt loci ubi de *impensa* agitur non addito *pecuniae*, cum e contextu satis, quid significetur, eluceat. Haec quidem dicendi genera frequenter inveniuntur: *impensa* *ludorum*, *munerum*, *itineris*, *cruoris*, *officiorum*, numquam autem *pecuniae*.

Conferantur contra hi loci: Liv. XL. 51. 2: „privatamque publicae rei *impensam* inseruerat”.

Phaedr. IV. 20. 25: „qui circumcidis omnem *impensam* funeri”.

Justin. IX. 1. 9: „more negotiantium *impensas* alio bello reffecturus”.

Juv. 5, 156.: „forsitan *impensa* Virronem parcere credas”.

In primis autem conferatur locus, qui est Liv. XLIII. 23. 8. (ubi de hac ipsa re agitur): „(cum) impetrare (non) ab animo posset, ut *impensam* in rem maximi ad omnia momenti faceret”.

Vocem igitur *pecuniae*, ut annotationem marginalem, deleri mihi placere patet.

Non autem veridissimile est, ante vocabulum *impensa* adiectivum aliquod excidisse. Societas enim Persea inter Gentiumque parva *impensa* stare non poterat. ¹⁾ Scriptum igitur antiquitus fuisse *ingens impensa*, similitudinis litterarum ratione habita, mihi persuasum est.

4. Cum in eo esset ut sollemnem in modum Perseus et Gentius foedus inter se ferirent, a Gentio legatus ad

¹⁾ Argumento esse potest quod infra Cap. XXVII narratur.

Persea missus est, qui ab eo iusiurandum obsidesque exigeret, sicut ipse quoque dederat. „Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt”.

Recte Weissenborn hic aliquid deesse observavit; quapropter alii inserere proposuit, non addito, quo loco (fortasse post accipiendam?).

Fieri potest, ut verum iste viderit; utique autem textum traditum non integrum esse ratus, ipse propono *etiam* ante missi aut post eodem addere.

XXX. 1. „Iam veris principium erat novique duces in provincias venerant, consul Aemilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum”.

Abundare mihi substantivum consul videtur, hanc ob causam, quod nominibus Anicii atque Octavii non additum est, quo ii magistratu fungerentur.

Videatur contra supra Cap. XXXII. 5: „Perseus quoque in magno terrore erat propter adventum simul Aemilii novi consulis..... simul Octavi praetoris”.

Ergo vocabulum consul eiciendum arbitrator.

XXXI. 2. „Ad Scodram inde ventum est (a praetore Anicio sc.), quod belli caput erat..... quod Labeatium gentis munitissima longe est”.

Cum Wesenbergio necesse esse puto addatur *urbs*, ita ut sit: Scodra est *urbs* munitissima. Sed cum is vocabulum *urbs* post *longe* inseruerit, equidem et quod ad palaeographiam et quod ad sententiae structuram attinet, id ante *munitissima* potius inserendum esse iudico.

XXXII. 3. Perpenna, Scodra recepta, ad amicos regis comprehendendos mittitur; „qui Meteonem, Labeatium gentis urbem, profectus Etlevam Scodram adduxit.”

Nonne scribere praestat: „*in* Labeatium gentis urbem”? Nam perrara sunt exempla praepositionis *in* post urbium nomina neglectae.

XXXIII. 5. „His satis exploratis alia quoque *ordinavit*; primum, ut ordine . . . omnia . . . fierent, providit (Aemilius).”

Cum Madvigio (cui Zingerle adstipulatus est), qui post quoque verbum aliquod supplendum esse putat, non facio. Contendit autem, nulla certa ratione allata, non vere Latinam structuram e verbis traditis effici posse; verbis eius igitur non mihi persuasum est, atque optimam nos hic habere sententiam mihi constat. A verbo providendi recte pendent: 1° alia quoque, 2° explicatio, quid primum sit provisum.

Coniecturam autem Zingerlei *ordinavit* hanc ob causam quoque improbo, quod statim proximis verbis Livius substantivo ordine usus est.

8. „Vigiles etiam novo more scutum in vigiliam ferre vetuit.”

Cum enumeratur, quid ordinatum atque novatum ab Aemilio sit, patere mihi videtur non addendum esse novationem illam novo more factam esse. Tamen quam maxime vocabula novo more huc pertinent, dummodo recte interpreteris. Nam vulgo ad verbum *vetuit* referuntur, atque *novo more* milites scutum in vigiliam secum ferre *vetari* indicare putantur. Cum autem apud Weissenbornium in annotatione ad h.l. legimus: „darnach stellt Aemilius nur das alte Verfahren wieder her,” atque reputamus aetate imperatoria quoque cohortem praetoriam, cum vigiliam ageret, scuto armatam non fuisse, sponte haec interpretatio se offert vocabula novo more quam artissime cum verbo *ferre* iungenda esse.

XXXIV. 2. In contione apud milites et alia et haec Aemilius dicit: „unum imperatorem in exercitu providere et consulere, quid agendum sit, debere . . .; qui non sint advocati, eos nec palam nec secreto iactare consilia sua. militem haec tria curare debere e.q.s.”

Dura est ellipsis verbi alicuius debendi notione praediti, quod iungendum et cogitatione nunc infinitivo iactare addendum est. Editores quamquam annotant verbum *debere* e vicinia mente supplendum esse, addere tamen textui non

audent, fortasse quia continuo post Livius eo utitur. Neque ego id addere velim; sed textum multo meliorem reddi existimo inserto verbo *oportere*, ita ut legamus: „qui non sint advocati, eos nec palam nec secreto iactare *oportere* consilia sua.”

Neque post litteras *tare* proxime antecedentis verbi infinitivum, quem ego supplevi, excidisse veridissimile est.

3. „Militem haec tria curare debere, corpus ut quam validissimum et perniciosissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia; cetera scire de se dis immortalibus et imperatori suo curae esse.”

Offendor vocibus de se, pro quibus potius expectaverim: sua. Sed prorsus et hoc et illud abundare puto, nam de militibus oratio est, quibus ut tria habeant, est curandum. Cetera enim (et quis tum nescit ceteras illas res ad neminem alium quam ad milites pertinere posse?) dis immortalibus et duci cordi erunt.

Cum autem verbis *de se* statim succedat vocula *dis*, ex hac orta esse illa vocabula puto, quae utique delenda esse censeo.

XXXV. 1sq. „Quae res Romanis auxit animos, Macedonibus regique eorum haud mediocrem attulit terrorem. et primo suppressere in occulto famam eius rei est conatus.”

Ut emblemata apertum *in occulto* eiciendum arbitror, nam quid aliud est suppressere alicuius rei famam nisi ut res illa, quam maxime potest, occulta sit, consulere?

5. Rhodiorum legati cum iisdem mandatis, cum quibus Romam quoque alii legati missi erant, in Pauli castra venerunt, ubi summam indignationem excitaverunt. „itaque cum *alii legatos in vincula coniiciendos censerent*, alii praecipites sine responso agendos e castris, pronuntiavit *consul* post diem quintum decimum se responsum daturum.”

Vox *consul* a Vahleno addita est, Hertz vero *ipse* pronuntiavit coniecit.

Equidem cum Hertzio ante verbum pronuntiavit

scribae mendo subiectum excidisse puto, supplendum autem *Paulum* ibi esse conicio, antea per notam *P.* scriptum, postea vero prorsus elapsum.

Sic aliis quoque nostri libri locis non de consule, vel de Aemilio, sed de *Paulo* tantummodo agitur. Conferatur inprimis C. 45. 2: „inde oratores cum caduceo ad *Paulum* misit (*Perseus* sc.),” ubi in vicinia *Aemilius* non commemoratus est. Sed etiam C. XIX. 1 et XLIV. 2 huc pertinent et libri XLV. C. 33. 7 et 35. 2.

10. *Aemilius* atque consilium eius deliberant, quonam modo *Persea* aggrediantur. Plerisque vim facere per *Elpei* ripas optimum visum est, quae *Aemilio* vero inexsuperabiles videbantur. „alio spectabat mens tota ducis; dimissoque consilio *Perrhaebos* mercatores secreto percunctatur, quales ad *Perrhaebiam* transitus sint.”

A *Weissenbornio* tres loci afferuntur, quibus verba *m e n s t o t a* explicentur atque confirmentur.

Cic. de Or. I. § 121: „*t o t a m e n t e* atque artubus omnibus contremiscam,” quo cum loco comparari potest eiusdem auctoris Div. i. Caec. § 41: „non solum commoveor animo sed etiam toto corpore perhorresco.”

Alia autem nostri loci indoles est atque locorum e *Cicerone* citatorum, qui mentem ac corpus iungunt, atque quibus non mentis actio sed affectus significatur.

Liv. II. 53. 2 non huc pertinere videtur: „toto impetu (hostes) adoriuntur.”

Caes. B. G. VI. 5. 1: „totus mente et animo in bellum insistit” quoque nimis longe petitus.

Sed tamen locos ad comparisonem huc adductos neglegere nobis licet. Non enim necesse est *Aemilius* *t o t i u s* mentis vires in unum cogat; id enim is facit, qui quid faciendum sibi sit, prorsus ignorat; is totam mentem in rem, quam secum reputat, colligere debet. At *Aemilius* iam consilium certum paratum habet, quod narratio, quae sequitur, testatur. Alii, qui consilii participes erant, rem *Aemilio* proposuerant, quae nimis ei periculosa atque difficilis videbatur. Ipse vero,

propositum illud reiciens, aliud iam secum excogitavit; atque tum non iam *tota* mente ei opus est. Sed *cauta* vel *tecta* eius mens eo spectat, ut tuto, id quod in animo iam habet, efficere possit ¹⁾).

16 sq. Aemilius in alveo fluminis Elpei pugnaturus est. „nec gravioribus armis in tam inaequali alveo pugnari poterat. descensus ripae utriusque in alveum trecentorum ferme passuum erat.”

Emblema in alveum eiciendum puto, nam in proxima vicinia bis hoc substantivum occurrit, neque cuiquam dubium iam esse potest, quo milites descensuri sint.

Neque C. 33. 4 ad vocem *descensus* additur in quod sit descendendum: „ipse ad contemplandos transitus *processit*, *qua descensus* facilis armatis esset.”

XXXVII. 5. „C. Sulpicius Gallus, tribunus militum ad contionem militibus vocatis, pronuntiavit, nocte proxima ab hora secunda usque ad quartam horam noctis lunam defecturam esse.”

Collato loco qui est VIII. 38. 10: „illo die ab hora diei tertia ad octavam ita anceps dicitur certamen stetisse e. q. s.” vocabulum *noctis* certe ut additamentum lectoris alicuius reiciendum mihi videtur; sed etiam nescio an substantivum *horam* quoque spurium sit.

7. Lunae defectiones praedici posse, quia naturali ordine fiant, militibus Gallus explicat. „itaque quem ad modum, quia certi solis lunaeque et ortus et occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescentem exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur”

Ego vero miror verba exiguo cornu fulgere lunam participio quidem instructa esse, non autem vocabula pleno orbe. Atqui aut utraque verba aut neutra eo

¹⁾ Cf. *cautissima senectus* Tac. Hist. II. 76; *cautum pectus* Prop. III. 5. 8.

ornata esse debent. Num forte legendum est: „nunc pleno orbe *adolecentem*, nunc senescentem e. q. s.”?

XXXVIII. 5. Aemilius milites suos hortatur ut recognoscant secum quam multa pridie pro hoste fuerint. „iam omnium primum, quantum numero nos praestent, neminem vestrum nec ante ignorasse et hesterno die, explicatam intuentis aciem, animadvertisse certum habeo.”

Certum Aemilius habet *neminem* suorum nec ante magnum hostium numerum ignorasse. Si negationes solvimus vel potius tollimus, hanc sententiam invenimus: *nemo ante scivit*, quod Aemilius dicere non potest; immo omnes optime hostium numerum nosse significare vult atque debet.

Deinde et hoc inspiciamus. *Neminem*, quanto plures Romanis Macedones adsint, pridie animadvertisse imperatori constat..... secundum textum traditum scilicet. Nam ne hoc quidem ab eo dici potuisse unicuique perspicuum est.

Negationes igitur pravo loco vel falso collocatas esse patet; atque unum tantum remedium video, ut sc. coniunctionem nec ab eo loco, quo nunc exstat, removeamus, ¹⁾ ibi autem reponamus, ubi nunc particulam *et* offendimus, quam igitur delendam esse sponte intellegitur.

Neque video quae sit causa cur *intuentis* in numero plurali legendum sit. *Intuentem* scribendum esse arbitror.

Ne sit dubium, quid igitur mutatum velim, summam rei iterum exscribo: „neminem vestrum [nec] ante ignorasse *nec* hesterno die, explicatam *intuentem* aciem, animadvertisse certum habeo”.

6. Ita Paulus pergit: „ex hac nostra paucitate quarta pars militum praesidio impedimentis relictæ erat”.

Weissenborn in editione sua ad h. l. annotat: „dies scheint also gewöhnlich geschehen zu sein”. Unde vir doctus id

¹⁾ Sic h. l. Cap. XXXIX. 7 (Zingerl. p. 60 vs. 22) negatio *nec* fortasse prave in codice traditum est.

petat, prorsus ignoro, nam quot copiae ad impedimenta tutanda relinquantur, id in exercitus magnitudine positum esse arbitror.

Sed ipsam *quarta* m partem ab imperatore Aemilio ad impedimenta tuenda relictam esse non credo; hoc Paulus vult: ex parvis nostris copiis satis magna pars relinquenda fuit: „sed fuerimus omnes” i. e. sed fac nos omnes nullo praesidio impedimentis relicto ad pugnam instructos fuisse, tamen magno commodo est, quod castra nunc habemus.

Ipsa verba *sed fuerimus omnes* non certam (quartam sc.) exercitus partem eum denotare ostendunt. Pauci eramus (ita Paulum dicentem inducere liceat), at quam magna etiam pars e parvo nostro numero deesse debebat!

Itaque pro tradita lectione *quanta* propono. ¹⁾

7. „Sed fuerimus omnes: parvum hoc tandem esse credimus, quod ex his castris exituri in aciem sumus?”

Post sententiam concessivam potius *tamen* quam *tandem* exspectaveram.

XXXIX. 5. „Patria altera militaris est haec sedes (castra sc.), vallumque pro moenibus et tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt”.

Adiectivum militaris ad sententiam abundare mihi videtur, et illatum e sequenti substantivo *militi*, quod eodem sui versus loco in codice scriptum exstat. Praeterea *militari est* traditum est, quod opinionem meam confirmare videtur.

Nonne pro suum (in codice ms. exaratum est *suam*) *sua* est legendum? Nempe pronomen *quisque* inter pronomen (plerumque *sui*) atque substantivum collocari solet ²⁾, a quo more in textu tradito discessum est.

¹⁾ Idem vitium XLV. 2. 4 etiam occurrit, ubi iam ed. Bas. 1531 pro tradito: „ibi tantum temporis retenti, dum exponerent, *quarta* e regiae *copiae* fuissent” *quanta* e recensuit.

²⁾ Si in re luculenta exemplis opus est, haec firmissima atque insignissima sunt:

Plaut. Merc. IV. 5. 51: *Suam* quisque homo rem meminit.

Cic. N. D. III. 1: Cum suo cuique iudicio sit utendum.

Tac. Hist. II. 44: *Suum* quisque flagitium aliis obiectantes.

7. „Quanto enim facilius (Perseo sc.) abire fuit, cum procul abessemus, quam nunc, cum in cervicibus sumus, nec fallere nos interdiu aut nocte abeundo *potest? quid autem* est nobis optatius e. q. s”.

Ita Madvig locum recensuit ex hisce codicis litteris: *abeundtem est nobis*. Posteriores litterae ad proximam sententiam pertinent, e. g. „quid autem est nobis optatius,” sive „nihil autem est nobis optatius”; hac de re critici consentiunt. Cetera variis modis temptata sunt. Equidem vitium ortum esse putans e verbis inter se similibus: *abeuntem* et *autem* haec conicio: „nec fallere nos interdiu aut nocte *abeuntem licet*.”

Comparari hi loci possunt: Liv. VIII. 20. 5: „Longius discedi, ne alio itinere hostis falleret ad urbem *incedens*, non placuit.”

Id. II. 19. 7: „nec *fefellit* veniens Tusculanum ducem.”

Hor. Ep. I. 7 10: „nec vixit male qui *natus moriensque fefellit*.”

Insuper conferre liceat Cic. de Off. I 26 i. f.: „Haec praescripta *servantem licet* magnifice graviter animoseque vivere.”

XL. 2. „..... in novis castris non ligna, non pabulum convectum erat.”

Non ablativum casum, sed accusativum *nova castra* hic exspectaveris, atque necessario ita legendum esse puto. Nam nostrum locum non defendi posse existimo Liv. XX. 20. 6: „classis, ubi vis magna sparti ad rem nauticam congesta ab Hasdrubale”, XXIV. 36. 10: „ubi frumenti magna vis *commeatusque* omnis generis *convecti* erant Romanis.”

Priore loco a nonnullis criticis verbum *erat* insertum est, quod omnino non desiderari posse puto; congesta autem ibi atque *convecti* altero loco non *verbi* vim habent sed *adiectivi*. Aderat ibi magna vis sparti, vel frumenti, eaque congesta erat ab Hasdrubale, convecta erat Romanis¹⁾.

¹⁾ Contra videatur Liv. XXV. 20. 2: „Casilinum frumentum *convectum*.”

Nostro vero loco vocabulum *convectum* verum verbum esse, nulla re melius quam contrario videri potest: „non ligna non pabulum convectum erat, ad quae petenda... magna pars militum e castris exierat.”

XLII. 7. De pugna, a Romanis ad Pydnam feliciter commissa, hoc Livius dicit: „facile convenit, ab Romanis numquam una acie tantum Macedonum interfectum.”

At haec prima acies, hoc quidem nomine digna, fuit Romanos inter Macedonesque! Quorsum igitur tendunt addita verba *una acie*, quae, qualis textus nunc est traditus, explicari nequeunt. At alibi, puto, vitium quaerendum est, in voce *Macedonum* scilicet, pro quo Livius *hostium* scripserat, supra quod vocabulum deinde magistellus quis *Macedonum* addidit, quae glossa denique, ut saepe factum est, veram ac genuinam lectionem detrusit.

XLIII. 1 sqq. „Perseus ad Pieriam silvam via militari, frequenti agmine equitum et regio comitatu, fugit. simul in *mediam silvam* ventum est, ubi plures diversae semitae erant, et nox adpropinquabat, cum perpaucis maxime fidis via devertit. equites sine duce relictii alii alia in civitates suas dilapsi sunt; perpauci inde Pellam celerius quam ipse Perseus, quia recta *et* expedita via ierant, pervenerunt”.

Adverbium ubi primum locali, deinde temporali sententia usurpatum videtur; videtur, aio, nam verba et nox adpropinquabat inter cancellos curvos collocari praestare puto, ita ut parenthesis fiat: tum turpis illa figura, quae zeugmati quodammodo similis est, iam sublata erit.

Alterum *perpauci* non integrum mihi videtur. Nam primum hoc iam mirum, bis deinceps vocabulum, quod non ita frequens est apud Livium, occurrere; tum vero non credo *perpaucos* tantum equites prius quam regem Pellam venisse. Frequens equitum agmen a Pydna fugit, paucissimi comites cum rege manserunt. Cur igitur tam pauci, recta quamquam via iter facientes, rege prius Pellam venissent?

Fortasse vocabulum ex priore male repetito natum

eliminandum est aut *plerique* vel *plurimi* legendum; in hac re diiudicanda hoc quoque non neglegendum est, quod fugientes equites, etiam si non Pellae cives essent, tamen magnam partem, ut domum pervenirent, per Pellam iter facere debuerunt.

Denique pro in mediam silvam, quod ex Hartelii coniectura editum est pro codicis scriptura *inviam silvam*, Madvigio in eam silvam, Harantio in illam silvam suspicatis, ipse proponere velim: in *inviam* silvam, ubi semitae tantum, non iam viae iustae lataeque inveniuntur.

Ad hanc meam coniecturam stabiliendam hos locos in comparisonem vocare liceat. Curt. Ruf. VI. 4. 20: „Semitā propemodum invia.” id. IV. 13. 6: „inviis callibus.” id. V. 6. 15: „propemodum invias silvas emensi.” Apul. Met. VI. 18: „iter invium.” Suet. Ner. 48: „Inter fruticeta ac vepres per arundineti semitam aegre evasit.”

5 sq. „Contra ea amicorum cum saepe arcessiti essent, nemo ad eum (Persea sc.) venit. tres erant tantum cum eo fugae comites Cum iis quarta vigilia profugit.”

Cum quonam tres illi fugae comites sint, unicuique statim patet. Praeterea continuo praepositio cum sequitur, atque pronomen is, quo Perseus designetur, moleste sic repetitur.

Facile autem post adverbium tantum diplographice cum oriri potuit, quapropter ut prorsus supervacaneas resecare velim voculas *cum eo*.

XLIV. 3. Sollicitus Paulus erat de nimis diu post pugnam absente filio. „is septimum decimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat (sic. edd. pro codicis scriptura *audebat*), dum effuse sequitur hostes, in partem aliam turba ablatu erat.”

Pro lectione recepta ipse *addebat* conicio, quod ad traditum textum propius accedere opinor.

Quod ad genus dicendi a me propositum attinet, optime

conferri potest supra C. III. 6, ubi eadem fere res occurrit. Consul Philippus sollicitus est de filio suo, quem copiis praefectum praemisit, et qui nil adhuc patri suo nuntiandum curavit. Sed tandem Philippus laetum de filio suo nuntium accipit: „a d d i t a igitur et ipsi fiducia est.” ¹⁾

4. Diodorus, Amphipoli praefectus, fama Pydnaeae cladis cognita, ne Thraces, qui ibi in praesidio erant, urbem diriperent, dolum excogitavit: „ab subornato ab se per fallaciam in tabellarii speciem litteras in foro medio accepit.”

Fraudis notio verbis subornato in tabellarii speciem satis continetur; praeterea tota haec narratio de fraude quadam ac dolo agit. Lector igitur fallaciae, quae mox ei referetur, moneri ipsis verbis non debet. Itaque vocabula *per fallaciam* in contextu inutilia, ut emblemata interpretatorium, expungenda censeo.

XLV. 3. Die tertio post victoriam a Romanis ad Pydnam reportatam Perseus oratores cum caduceo ad Paulum mittit. Praeterea principes amicorum regis imperatori Romano se dedunt, quae causa fuit, cur Aemilius spolia iacentis exercitus militibus suis concederet „nuntiis victoriae Q. Fabio filio et L. Lentulo et Q. Metello cum litteris Romam missis.”

Manifestum mihi videtur unum magni momenti vocabulum hic deesse. Conferamus enim XLV. 1. 6: „tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, laureatas litteras reddidisse dicitur.”

Nullo negotio autem intellegitur Aemilium, Macedonico exercitu devicto, victoriae laetae nuntiis laureatas litteras Romam deferendas tradidisse. Ergo hic legamus: „nuntiis cum litteris *laureatis* Romam missis.”

6. Multae iam urbes Romanis se dediderunt. „Pydnaei, qui proximi erant, nondum miserant legatos; multitudo incondita

¹⁾ Praeterea huc pertinet notissimum illud Horatii: „a d d i s cornua pauperi.” (C. III. 21. 18).

plurium simul gentium turbaque, *quae* ex acie fuga in unum compulsa erat, consilium et consensum civitatis inpediebat."

Ita editiones omnes pro tradita lectione *turbaeque ex*.

At multitudo incondita et turba idem est. Hoc autem modo de nostro loco Weissenborn disputat: „diese Menge (multitudo incondita sc.). wird von den Soldaten unterschieden,; es sind vielleicht Kaufleute u. a. aus fremden Ländern, da Pydna auch Handelsstadt war." At tum numquam Pydnae civitatis consensus fuisset, nam emporium Pydna erat, et, secundum Weissenbornium, id efficiebat ne concors illa urbs esse posset.

Multos vero mercatores eo tempore, cum bellum acerrime arderet, in ea urbe, quae locis, ubi fere totum bellum per quattuor annos flagraverat, tam propinqua esset, adfuisse non credo. In alias illos urbes fugisse vix monito opus est.

Quae cum ita sint, equidem arbitror lectorem aliquem, qui vocabulum *turbae* addiderit, ita significare voluisse multitudinem illam inconditam plurium simul gentium, quae ex acie fuga in unum compulsa esset, eandem esse atque illam, quae § 7 verbis: „per eum emittitur militaris turba" denotatur.

Codicis igitur lectio *turbaequeex* sic corrigatur: [turbae] *quae ex*.

AD LIBRUM XLV.

I. 1. „Victoriae nuntii, Q. Fabius et L. Lentulus et Q. Metellus, quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam cum venissent, praeceptam tamen eius rei laetitiam invenerunt.”

Negari nequit prorsus miram copulationem esse formulae: quanta potuit adhiberi festinatio cum adverbio synonymo celeriter. Weissenborn ad hunc locum tantum quanta maxima festinatione vel quanta maxima festinatione potuit dici solere annotat. „An U. St. (ita pergit) wird in celeriter der Erfolg der angewendeten raschen Bewegung bezeichnet.”

At quapropter hic aliter quam ceteris locis scribi necesse erat? Cur, quid illa festinatione efficeretur, hoc ipso loco designandum erat? Fortasse quia tam eximia celeritate iter illud factum est, id quod post Weissenbornii explicationem exspectaveris? At ipse ad C. 2. 3 dicit: „die C. 1. 1 erwähnte Eile kann also nicht so grosz gewesen sein.”

Et tamen celeriter a legatis illis iter perfectum est, dummodo navigatione iis opus fuisse memoria teneamus.

Restat enim quaedam difficultas, quam viri docti non attenderunt, nedum solverint. Legitur in codice: *adhiberique festinatio*. Unde *que* irrepsisse putandum est? Credo scriptum fuisse: „quanta potuit adhiberi *terra marique* festinatio.” Ita quoque facile explicatur, quomodo continuo post celeriter sequi possit.

II. 2. Nuntio de Pauli victoria egregia accepto et aliud senatus consultum est factum et hoc, ut „de militibus

sociisque navalibus dimittendis referretur, cum legati a quibus praemissus tabellarius esset, *venissent*."

Zingerle, nullam aliam coniecturam commemorans, praeeunte Sigonio *venissent* inseruit. Ipse iam *adessent* cogitaveram, cum in editione ab Arn. Drakenborchio curata iam I. Fr. Gronovium id temptasse vidi, quod utique in textum, ut facilius praetermissum, recipiendum existimo. Sequuntur enim in codice: *tabellarius esset ad vi. kal. oct. hora*.

4. Legati illi postquam Romam venerunt, exposuerunt „quantae regiae *copiae* peditum equitumque fuissent, quot milia ex iis caesa, quot capta forent, quam paucorum militum iactura tanta hostium strages facta, quo rex fugisset”.

Unum verbum deesse unusquisque videt; legendum enim est „tanta hostium strages facta *esset*”.

III. 1. „Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerva et P. Decius nuntiarunt exercitum Illyriorum caesum, Gentium regem captum, in ditione populi Romani [et] Illyricum esse”.

Madvigio auctore plerumque et ab editoribus inclusum est, quod sane non recte explicari potest; errare autem Weissenborn videtur, qui hoc modo explicare conatur: „Illyricum quoque ut Macedoniam”.

Compendium, quo *iam* significatum erat, librarium male interpretatum esse suspicor.

IV. 6. Epistula a Perseo ad Aemilium data, quae a verbis Rex *Perseus* incipiebat, a consule neglecta erat. „sensit Perseus, cuius nominis obliviscendum victo esset”.

At hoc sententiam idoneam non praebet. Non sensit Perseus, quid cuivis victo obliviscendum esset, sed quid victo *regi*.

Lectio tradita vestigium verae ac genuinae lectionis servavit, est enim: *victor esset*.

VI. 10. Omnes alii Macedones et Persei liberi, praeter ipsum regem et filium natu maximum, Romanis traditi erant. „tum sese filiumque Octavio tradidit” (Perseus).

Sic vulgo editum est pro tradito *tuum*. Nescio an Livius scripserit: *tandem*.

VII. 2. „Patrum aetate Syphax rex captus in castra Romana adductus erat; praeterquam quod nec sua nec gentis fama comparandus, [tunc] accessio Punicî belli fuerat, sicut Gentius Macedonici: Perseus caput belli erat.....”

Vocabulum tunc difficile hic est et salebrosum, quod neque retineri potest neque cum Novákio delendum puto; aliud quid restituendum esse satis constat.

Quod H. A. Koch coniecit tamen placere mihi non potest; particula enim ea, sententiae concessivae apta, in hoc contextu minime quadrat. Tamen a re minore ad maiorem transit, at hic prorsus contrario fere opus est.

Tum etiam quod, quae Harantii coniectura est, habet quod placeat, sed nimis aliquantum a textu tradito distat.

Propono: *tantum*. Syphax quidem olim captus rex in castra Romana ductus erat, sed neque sua gloria neque familiae claritate cum Perseo comparari poterat et tantum ornamentum victoriae fuerat, Perseus vero victus victoria ipsa erat.

4. „Pullo amictu *cum* filio Perseus ingressus est castra nullo suorum alio comite, qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret”.

Quo plures comites cum Perseo fuissent, quo plures socii eius calamitatis, ita Livius ratiocinatur, eo miserabilior regis calamitas facta esset. Adiectivum igitur *miserabiliorem* ad vocem calamitatis referendum esse, ipsa vicinia, qua hae voces iunctae sunt, docet. Quocirca non *eum* sed *eam* legendum esse suspicor.

Conferatur Liv. I. 59. 8: „cui morte filiae causa mortis.... miserabilior esset”, et complures alii loci e Livio afferri possunt, quibus res dicuntur miserabiles.

VIII. 5. Nec interrogatus (Perseus) nec accusatus cum responderet, „utcumque tamen haec, sive errore humano

seu casu seu necessitate inciderunt, bonum animum habe", Aemilius addidit.

Vocabulum tamen, praesertim cum in codice in versus fine exaratum exstet, non suo loco nunc legi existimo.

Multo praestare videtur vocabulum in versum sequentem inter bonum et animum traicere.

Cf. Liv. Praef. § 3: „utcumque erit, iuvabit tamen..... memoriae..... consuluisse”.

IX. 2. „Hic finis belli, cum quadriennium continuum bellatum esset, inter Romanos ac Persea fuit”.

Minime pulchre, immo inconcinne hoc enuntiatio structum est. Post sententiam enim subordinatam demum vox belli verbis inter Romanos ac Persea illustratur.

Multo elegantius haec vocabula, commate post esset deleta, statim cum verbis „cum quadriennium continuum bellatum esset” iunguntur.

Etiam verbi forma *fuit* alio loco expectaveris, sc. post finis belli. Non veridissimile est, ratione habita loci, ubi fuit in codicis versu occurrit, in versu superiore eodem loco id scriptum fuisse.

4. „Macedonum *gens* obscura admodum fama usque ad Philippum, Amyntae filium, fuit.”

Nemo est quin post Macedonum substantivum aliquod in codice excidisse concedat et sane ex iis, quae sequuntur, constat substantivum omissum feminini generis fuisse, unde regnum, quod Kreyssig addere voluit, respuendum esse patet.

Quamquam negari non potest substantivum *gens*, quod Madvigio debetur, optimam praebere sententiam, tamen vocabulum *natio* praetermissum palaeographice facilius explicari posse opinor.

X. 6. Legati Romani, quorum princeps Popilius erat, in Aegyptum ad bellum, quod inter Antiochum et Ptolemaeum geritur, finiendum iter faciunt. Cum Asiam praeterveherentur, principes Rhodiorum iis occurrunt, orantes ut insulam suam

adirent, ut legati, Rhodiorum salutis causa, ipsi quae acta essent quaeque agerentur Rhodi cognoscerent. „postquam Rhodum ventum est, in contionem quoque eos *iidem* precibus pertraxerunt.”

Res ferebat ut *iidem* principes Rhodiorum, qui legatos in insulam duxerant, ibi quoque eos comitarentur atque in contionem agerent. Hoc autem non nisi cum maxima difficultate efficere potuerant, idque *iisdem* precibus, quibus ante legatos moverant, ut insulam Rhodum adirent.

Hanc Perizonii pro tradita scriptura *idem* coniecturam Zingerle commemorare debuerat.

10. Aspere admodum C. Popilius ad Rhodios verba fecerat. „C. Decimi moderatio *oratio* fuit, qui in plerisque eorum, quae commemorata a Popilio essent, culpam penes paucos concitores volgi esse dixit.”

Ita iam ed. Bas. 1531 pro traditis codicis litteris: *moderatio fuit que*. Ex hac lectione ipse efficio: „C. Decimi moderatio *grata* fuit *qua* e. q. s.”

14. Post orationes, a legatis Romanis atque a Rhodiorum principibus habitas: „decretum igitur extemplo, ut, qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid aut fecisse convincerentur, capitis condemnarentur. excesserant urbe sub adventum Romanorum quidam, alii mortem sibi consciverunt.”

Decretum igitur illud effecit, ut nonnulli sibi ultro mortem consciverint. Ut idem non plures fecerint, ita factum est, quod quidam excesserant *iam* urbe sub adventum Romanorum.

Hoc igitur adverbium reponendum.

XI. 11. Cum maior Ptolemaeus et minor inter se conciliati essent, Antiochus, spe Aegypto per fratrum bellum intestinum potiendi deceptus, ambobus bellum intulit, atque condiciones constituit, quibus nisi satisfaceret, maxima vi se eos bello petiturum esse, minatus est; „diemque praestituit, intra quam de condicionibus *per actis* responsum acciperet.”

Verbum *per actis* h. l. non bene explicari potest. Affe-

runtur quidem loci, quibus defendatur, sed postulatum (ante praetorem) (III. 47. 4), indicium (VI. 16. 1), ius iurandum (I. 24. 9), auspicia (I. 18. 9) peragere aliud quid est quam condiciones peragere. Nam omnibus his exemplis de certis actionibus agitur, quae certis caerimoniis perfici solent. Quod hic habemus, nusquam alibi apud Livium existit.

Iam Crévier locum emendare conatus est, coniciens delatis, sed non condiciones delatas esse (ad reges?) Antiochus intra certam diem cognoscere vult, sed probatas, acceptas eas esse a regibus. Crévieri igitur propositum, quod palaeographia quoque vel maxime dissuadet, abnegandum est.

Quid autem de loco nostro factum est? In nostri codicis archetypo exaratum fuit: *de condicionibus pactis*¹⁾, ita tamen ut lineola transversa per *p* litteram aut per errorem a scriba picta esset aut scribae codicis nostri picta esse videretur. Unde factum est ut hic pro *pactis*, quae est vera ac genuina lectio, *peractis* oscitanter poneret.

XIII. 10. „Disceptatum inter Pisanos Lunensesque legatos est (sc. de agro quodam). . . . Lunensibus affirmantibus eum, de quo agatur, ab triumviris agrum sibi adsignatum esse”.

Ordinem verborum ita restituendum esse censeo, ut vocabula ab triumviris et voc. agrum locum inter se mutant.

Quod verbum agatur in codice versum claudit, causa fuisse videtur, propter quam vox agrum de suo loco deturbata sit.

13. Multi legati de victoria, ab Aemilio Paulo reportata, gratulatum Romam veniunt, inter quos Masinissae quoque filius Masgaba, cui statim advenienti senatus datus est. „ibi adolescens ita locutus est, ut, quae rebus grata erant, gratiora verbis faceret”.

Concedendum est pronomen *is*, quod codex exhibet,

¹⁾ Vid. Georgii lexicon s.v. *pango*.

minime necessarium esse. (Vide Weissenbornium ad locum.) Zingerle, Weissenbornio Wesenbergio obsecutus, ibi scripsit, quibus viris doctis assentiri nequeo, cum haec vox non minus quam illa abundet; nam propter ea, quae proxime praecedunt, ne dubitari quidem potest, ubi adulescens verba fecerit.

Persaepe in codice nostro factum est, ut vocabulum aliquod vel vocabula complura primum suo loco, vitiose nonnumquam, exarata, deinde autem, parvo spatio interiecto, prave repetita sint, quod hic factum esse in voce *i t a* puto. Conicio igitur: „*i t a* adulescens [*i t a*] locutus est.”

Perfacile autem *i t a* in *i s* abire potuit.

16. Pro frumento, a Masinissa praebito, Romani ei regi pecuniam miserant. „sumere itaque eos (sc. Romanos) de se, non rogare aequom esse,” regis filius in senatu ostendit.

Non de se, sed *de suo* legendum esse arbitror.

Continuo sequuntur: „neque emere ea ex fructibus agri ab se dati, quae ibi proveniant.”

Cum neque *e a* neque *q u a e*, quo recte referri possint, habeant, Perizonii emendatione sibi pro *ibi* recepta, propono: „neque emere [*ea*] ex fructibus agri ab se dati, *qui* sibi proveniant.”

17. „Cum iis mandatis a patre profectum postea consecutos equites, qui devictam Macedoniam nuntiarent.”

Pronomen reflexivum *s e* hac in sententia desiderari non posse censeo, ut bene sciamus non iam pro patre filium, ut in praecedentibus, sed ipsum de se agere.

Facillime autem inter *c o n s e c u t o s* et *e q u i t e s* excidere potuit. Itaque legere volo: „consecutos *s e* equites.”

XIV. 9. Alter Masinissae filius Misagenes, cum classe e Macedonia rediens in Africam, Brundisium aeger delatus erat. „ad eum cum iisdem muneribus, quae data Romae fratri eius erant, L. Stertinius quaestor Brundisium missus” e.q.s.

Nomen *B r u n d i s i u m* moleste abundare puto, hac de

causa, quod quaestor ad eum (Misagenem sc.) missus esse dicitur, quem Brundisii morari modo narratum est. Expungatur igitur.

XVIII. 7. Cum in senatu de Macedoniae statu deliberatur, in quattuor illam describi regiones placet, „et dimidium tributi, quam quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere.”

Lectionem vulgatam Gronovius pravam putans (coll. h. l. C. XXVI. 14: „vectigal dimidium eius, quod regi pependissent” et C. XXIX. 4) voc. *quam* delevit¹⁾, quod utique non ferendum mihi quoque videtur.

At non *quam* sed *quequam* in codice scriptum legitur, qua de causa Harant *quamque* proposuit, cui regionem cogitatione addendum est.

Fieri autem potest, ut traditae litterae *quequam* alio modo interpretandae sint. Verba enim ferre soliti erant et pendere non subiectum, quod dicitur, habent, quapropter sub corrupta codicis scriptura *quequam* id latere verisimile est. Tum autem Harantii coniectura probari non potest, nam enuntiati „quod regibus ferre soliti erant” vox regionis subiectum esse nequit.

Propono: „dimidium tributi *Macedones*, quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere.”

XX. 2. Attalus, in senatum introductus, mandatis suis expositis, „petiit, ut legatos mitteret ad eos (Gallos sc.), quorum auctoritate ab armis avocarentur.”

Permuli sunt loci, ubi de senatu in numero plurali mentio fit. Unum affere satis sit XLIV. 18. 2: „omnium primum a senatu petiit, ut legatos in Macedoniam mitterent.”

Quapropter hic quoque *mitterent* requiro.

5. Multae Romae adsunt legationes, inter quas et Rhodiorum, quae in primis omnium in se animos convertit „nam cum primo in veste candida visi essent, quod et gratulantis decebat.....” postea lugubrem vestem induerunt.

¹⁾ XXXV. 1. 2 lectio non constat.

Citare Harantii verba (pag. 289) liceat: „haud facile verbum *decebat* subiecto carere potest; post *et* excidit *id* aut *ea*.”

Hac in re cum eo facio, quod excidissee aliquid putandum est, sed equidem *ita* supplere velim: „quod et gratulantis *ita* decebat.”

Haec Harantii annotatio Zingerleio commemoranda fuerat.

XXI. 2. M. Iuventius Thalna praetor id agebat, ut Rhodiis bellum indiceretur atque de ea re legem apud populum tulerat. „rogationemque promulgaverat, ut Rhodiis bellum indiceretur, et ex magistratibus eius anni deligerent, qui ad id bellum cum classe mitteretur, se eum sperans futurum esse.”

Quoniam *indiceretur* (passive ergo) Livius dixit, etiam *deligeretur* expectaveris, atque eum ita scripsisse puto.

Persaepe suffixum — *ur* aut omissum aut prave additum esse res notissima est.

XXIII. 3. Rhodii in senatu crimina suae civitatis purgare conantur. Si Perseus vicisset, ita argumentantur, quando eum adiuvissemus, nos rogaret. „Causam fortasse diceremus apud victorem, quem ad modum apud vos dicimus.”

Quasi populus Romanus non sit victor! Lege ergo: apud victorem *regem*.

Cf. hoc capite ineunte: „si praemia petitem ad victorem regem venissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus?”

C. XIX. 16.: „ad pedes victoris hostis prostratus.”

XXV. 1. Tandem longae suae orationi finem Rhodii fecerunt. „Secundum talem orationem universi rursus prociderunt supplices ramosque oleae iactantes; tandem excitati curia excesserunt.”

Haec est Zingerlei recensio e Bootii coniectura. Lectio autem vulgata haec est: „..... prociderunt ramosque oleae supplices iactantes tandem excitati curia excesserunt.”

Cum iis facio, qui hanc lectionem ideo non retinendam censeant, quod rami illi non a legatis excedentibus iactati

sint; sententiam autem post iactantes incidendam esse, mihi persuasum est.

Non vero verba ramosque oleae et supplices inter se traicienda esse existimo. Susplicari enim in promptu est aliquid hic excidisse, cuius *que* in ramosque vestigium sit.

Collato autem loco, qui est XXIX. 16. 6 (ubi etiam de legatis cum ramis oleae agitur): „ante tribunal cum flebili vociferatione procubuerunt” ita fere locum nostrum legendum esse censeo: *flentes* ramosque oleae.

Deinde ne adiectivum supplices vitiose, sive potius abundanter et ex annotatione interpretatoria ortum, traditum sit metuo.

Sunt quidem complures loci ubi, cum de infulis ac velamentis sermo est, vox supplicum usurpatur, nusquam vero, ut hic, explicationis gratia.

Locos, quos dico, afferre liceat.

XXIV. 30. 14: „Hippocrates atque Epicydes ramos oleae ac velamenta alia supplicium porrigentes.”

XXIX. 16. 6: „decem legati Locrensiū, velamenta supplicium, ramos oleae porrigentes.”

XXXV. 34. 7: „..... tenentes velamenta supplicium.”

Ceteris vero locis vox supplex ne additur quidem.

Nostri libri C. XXVI. 3: „omni multitudine cum infulis obviam effusa.”

XXV. 25. 6: „legati cum infulis et velamentis venerunt.”

XLIV. 19. 7: „cum ramis oleae ingressi curiam”, quod insigne meae sententiae firmamentum iudico.¹⁾

Quae cum ita sint vocem *supplices* eiciendam esse puto atque totum locum hunc in modum recensendum: „..... universi rursus prociderunt *flentes* ramosque oleae iactantes; tandem excitati e.q.s.”

XXVII. 6. Aemilius Paulus per Graeciam iter faciens „Delphos petit, inclitum oraculum.”

¹⁾ Praeterea vid. XXXVI. 20. 1; XXXVII. 28. 1.

Cuinam scribere se Livius putabat, si revera hoc scripsit? Verba *inclitum oraculum*, emblema apertum, reddas magistello, qui in margine ea primum adscripsit, unde in textum immigrarunt.

8. „Lebadiae quoque templum Iovis Trophonii adit: ibi cum vidisset os specus,, sacrificio Iovi Hercynnaeque facto, quorum ibi templum est, Chalcidem descendit”.

Modo narrantem nobis Livium audivimus Lebadiae templum Iovis Trophonii esse; non necesse est igitur rursus dicatur **ibi** templum esse Iovis atque Hercynnae.

Aut igitur delendum est adverbium *ibi* aut fortasse corrigendum *id*; et sane saepe inter se litterae **b** et **d** confusae sunt.

9. „A Chalcide Aulidem traicit portum inclitum statione quondam mille navium Agamemnoniae classis, Dianaeque templum.”

Iam compluries a criticis monitum est, non recte hunc locum in codice servatum esse, nam nil est: *traicit Dianae templum*. Kreyssigii vero coniectura *templo* displicet, nam portus ille non *templo* inclitus est.

Addendum igitur est verbum, quod propter litterarum similitudinem facile omitti potuit et apud Livium alibi quoque occurrit: *Dianaeque templum contemplatur*.

XXVIII. 2. Corinthum quoque Aemilius adit. „urbs erat tunc praeclara ante excidium.”

Reseca putidum interpretamentum *ante excidium*, in margine adscriptum ab aliquo qui vocem *tunc* explicare vellet.

6. „Demetriadem cum reverteretur, in itinere sordidata turba Aetolorum occurrit.”

Harant (pag. 294) verbo *occurrendi* prave dativum casum deesse perspexit, quocirca e traditis codicis litteris: *turbane Aetolorum* effecit: *sordidatae turbae Aetolorum*.

Cum autem ita Livius pergat: „mirantique et percunctanti,

quid esset, deferatur” potius scripserim: „turba *ei* Aetolorum occurrit.”

XXXI. 1. „Macedoniae formula dicta, cum leges quoque se daturum ostendisset, Aetoli deinde citati”.

Madvig (Em. L. p. 735) animadvertit quidem verbum *ostendisset* suo carere subiecto, defendit vero lectionem traditam; mihi autem cum ab eo persuasum non sit, verisimile puto ante vocem Aetoli nomen *Aemilius* excidisse.

11. Achaei nonnulli edicto a legatis duobus praesentibus evocantur, ut Romam ad causam dicendam se conferant. „altera, cur praesentes evocarent, causa erat, quod in Achaeis caecum erat crimen nullis eorum litteris inventis”.

Scribendum est, nisi me fallunt omnia: in *Achaeos*.

XXXII. 3. In altero Macedonum concilio ab Aemilio convocato „nomina sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis maioribus quam quindecim annos natis praecedere in Italiam placeret”.

Quid praecedere significet neque ego intellego neque a commentatoribus explicatur. Non tamen dubitans quin vitiosum sit, propono *decedere*.

Comparari potest e Livio XXVI. 2. 14: „ne prius inde demittatur (exercitus sc.) quam hostis ex Italia decesserit”.

7. Aemilius „leges Macedoniae dedit cum tanta cura, ut non hostibus victis, sed sociis bene meritis dare videretur, et quas ne usus quidem longo tempore, qui unus est legum corrector, experiendo argueret”.

Voces *longo tempore*, ut substantivi usus interpretamentum, ex annotatione marginali in textum invectas esse puto. Si genuinae essent, alio loco, *non* autem inter substantivum usus atque sententiam relativam ad id pertinentem, collocatae essent.

Praeterea etiam verbum *experiendo* non a Livii manu profectum esse mihi videtur, quod experiendi notio satis

superque voce *usus* continetur, cuius vocabuli glossa habenda est.

XXXIII. 5. „spectaculo fuit ei, quae venerat, turbae praeda Macedonica omnis, ut viseretur, exposita, statuarum et vasorum ex auro et argento et aere et ebore factorum ingenti cura in ea regia, ut non in praesentem modo speciem, qualibus referta regia Alexandreae erat, sed in perpetuum usum forent.”

Voculae *in ea regia* e sequentibus verbis: „qualibus referta regia Alexandreae erat” ortae esse mihi videntur. Nam quo modo Livius *ea regia* scribere potuit, cum de regia nondum quidquam dixerit? In contextam orationem a margine irrepserunt, ubi nescioquis verba adscripsit, ut quo loco res factae essent lectorem edoceret.

XXXIV. 5 sqq. Omnes Epiri urbes uno eodemque die diripiendae militibus traduntur. „tantaque praeda fuit, ut in equitem quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur, centum quinquaginta milia capitum humanorum abducerentur. muri deinde direptarum urbium diruti sunt; ea fuere oppida circa septuaginta.”

Iam finitam esse narrationem urbium direptarum putaveris, nam quam magna praeda fuerit, quanta cuique summa pecuniae militi data sit, qui urbium finis fuerit, audivimus. Sed necopinantes nos ita textus traditus deprehendit: „vendita praeda omnis, inde ea summa militi numerata est.”

Fac necesse sit sciamus praedam illam omnem venisse, unde militibus sua praedae pars distribui posset, alio saltem loco hoc relatum expectaveris. Plane autem abundat inepta illa narratiuncula *inde ea summa militi numerata est*, quae ludi magistellum potius quam historiarum scriptorem decet.

Hisce rebus reputatis quin verba, modo a me denotata, uncinis includenda sint, vix ac ne vix quidem dubito.

XXXVII. 5. Servilius in contione exponit Servium Galbam non nobili atque honesta ratione egisse, quippe quem non Aemilii triumpho obtrectare oporteret, sed potius triumpho

habito diem ei dicere. „ita et pretium recte facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello gesto, et poenam, si quid et vetere gloria sua et nova indignum fecisset.”

Vocabulum triumphum in hoc contextu moleste abundare mihi videtur, nam huius sententiae partes quam artissime inter se cohaerere mihi persuasum est. Sic pretium et poenam inter se opponuntur, atque pro egregie bello gesto et si quid indignum fecisset.

Cum autem voci poenam, quaenam illa futura sit, non addatur, sic ne voci quidem pretium addi oportet quo praemio Aemilius afficiendus sit.

Atque quandoquidem in hac contione nihil nisi triumphus agitur, hanc quoque ob causam hic ne exspectamus quidem eius mentionem. Itaque in marginem hoc vocabulum relegandum esse censeo.

Praeterea in verbis recte facti haereo. Cum iam satis enuntiato pro egregie bello gesto certiores facti simus, quae res remuneranda sit, non necesse est pleonastice haec verba per illa explicentur.

Vocabula igitur *recte facti triumphum* ad unum omnia abesse maluerim.

10. Deinde Servilius disserit quae iusta crimina milites in Aemilium, imperatorem suum, conferre possint, inter quae et hoc enumerandum est: „cum te praeda partienda locupletem facere posset, pecuniam regiam translaturus in triumpho est et in aerarium laturus.”

Immo, nondum illam milites ditandi occasionem Aemilius amisit et adhuc eos locupletes facere potest. Quocirca *possit* scribamus.

XXXIX. 16. Fortem se semper militem fuisse Servilius gloriatur: „ego ter et viciens cum hoste provocato pugnavi.”

Ita ex Hertzii coniectura Zingerle locum recensuit pro codicis manifesto depravata lectione *per provocatio*, quam ed. Bas. 1531 in *per provocationem* mutaverat.

Equidem suspicor sub litteris *per latere p. r.* (i. e. *populi Romani*) et emendandum: „cum hoste *populi Romani* e *provocatione* pugnavi.”

Ad hanc dicendi formam conferatur Vell. Pat. I. 12: „ex *provocatione* hostem interemit.” ¹⁾

XL. 3. De magnis Macedoniae opibus agitur, quae post bellum demum a Philippo cum Romanis gestum coacervatae erant. „itaque admodum inops *pecuniae* Philippus, Perseus contra praedives bellare cum Romanis coepit”.

Vocem *pecuniae* adiectivo inops additam esse non possum non mirari. Nam primum haec copulatio hic tantum invenitur. Deinde ne ulla quidem de huius adiectivi significatione relinquatur dubitatio. Denique substantivum *pecuniae* plane abundat, in mediis enim rebus nummariis hic versamur.

Quapropter verisimile existimo e margine substantivum *pecuniae* huc irrepsisse.

6. „Sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam victor Paulus”.

Collato loco qui est infra Cap. XLIII. 6: „ante *currum* ducti Gentius rex e. q. s.” dubito an voces *victoris ducis* glossa habendae sint.

XLII. 12. „Naves regiae captae de Macedonibus, invisitatae ante magnitudinis, in campo Martio subductae sunt”.

Non recte hoc latine dictum esse, sed, si verbum integrum traditum sit, accusativum *in campum Martium* posci Wesenberg vidit.

Ego vero alibi atque Wesenberg vitium in hoc enuntiato latere puto, ablativum igitur casum recte traditum esse.

Hic locus ita explicari solet ut naves illae ideo in campum Martium subductae sint, ut in navalibus, quae ibi erant,

¹⁾ Vid. praeterea Plin. N. H. VII. 20. 20; 28, 29. XXXIII. 1. 4.

reservarentur. Atque loci afferri quidem possunt, quibus haec interpretatio stabiliatur.¹⁾

Sed hic propter voces *invisitatae* ante magnitudinis naves in campo Martio ut a populo spectarentur stetisse puto.

Qua de causa sic legendum videtur: „in campo Martio subductae *steterunt*.”

XLIII. 4. Anicii triumphus de Illyrico actus describitur. „*transtulit in triumpho multa militaria signa*”

Lectorem in medio versantem triumpho rursus moneri in triumpho omnia illa translata esse, opus non esse, immo molestissimum videtur.

Optime ad nostrum locum haec exempla afferri possunt:

XLI. 7. 2 (de triumpho Sempronii Gracchi): „*XL milia pondo argenti Ti. Gracchus transtulit.*”

XL. 59. 2 (de Q. Fulvii triumpho): „*armorum hostilium magnam vim transtulit*”.

Prorsus vero aliter res se habet supra Cap. XXXVII. 10: „*pecuniam regiam translaturus in triumpho est*”, ubi in illo contextu tum primum de triumpho oratio est.

Quae cum ita sint, vocabula *in triumpho* eicienda existimo.

¹⁾ Liv. III. 26. 8. VIII. 14. 12. XL. 51. 6.

THESES.

I.

Aristoph. Lysistr. vs. 368:

οὐκ ἔστ' ἀνὴρ Εὐριπίδου σοφώτερος ποιητής.

Legendum est: ποιητοῦ.

II.

Id. Av. vs. 410 sqq.:

τύχη δὲ ποῖα κομί-

ζει ποτ' αὐτῷ πρὸς ὄρ-

νιθας ἔλθειν;

Cum Herwerdeno αἴθων potius pro ἔλθειν quam cum
Leeuwenio ἡμεῖς legendum esse existimo.

III.

Ibid. vs. 546 sqq.

E multis coniecturis ad hunc locum prolatis Blaydesii propositum (ἀναθεῖν' ἄρ'..... οὐκ ὀκνήσω) optimum videtur.

IV.

Aristoph. Av. vs. 967 explicandus est e vs. 970.

V.

Plat. Phaedr. 249 D: Vocabula ὄρνιθος δίκην delenda sunt.

VI.

Soph. Trach. vs. 1118 sq.:

δός μοι σεαυτόν, μὴ τοσοῦτον, ὥς δάκνηι

θυμῷ, δύσσοργος.

Emendandum est: δύσσοργον.

VII.

Eurip. Suppl. vs. 561 sqq.:

οὐ γάρ ποτ' εἰς Ἑλληνας ἐξοισθήσεται
ὥς εἰς ἔμ' ἐλθὼν καὶ πόλιν Πανδίωνος
νόμος παλαιὸς δαιμόνων διεφθάρη.

Post vs. 562 versum unum vel plures excidisse censeo.

VIII.

Ibid. vs. 1070 sq.:

καὶ δὴ παρεῖται σῶμα, σοὶ μὲν οὐ φίλον,
ἡμῖν δὲ καὶ τῷ ξυμπυρουμένῳ πόσει.

Corrigendum puto φίλως.

IX.

Schol. Soph. Trach. vs. 1228:

Pro *Σέμενος* emendetur *πιθόμενος*.

X.

Suet. Vespas. 7: „Auctoritas et quasi maiestas quaedam ut scilicet inopinato et adhuc novo principi deerat.”

Ordo verborum ita est invertendus ut legatur: *n o v o a d h u c* principi.

XI.

Id. Tit. 7: „praeter saevitiam suspecta in eo etiam luxuria erat; nec minus libido; suspecta rapacitas”

Legendum esse censeo: „suspecta *e t i a m* rapacitas”.

XII.

Id. Domit. 8: „incesta Vestalium virginum, a patre quoque suo et fratre neglecta, varie ac severe coercuit.”

Ita hunc locum recensendum existimo: „incesta Vestalium virginum *q u o q u e*, a patre suo e. q. s.”

XIII.

Curt. Ruf. V. 2. 16: „Rex Persidis finem aditurus Susa urbem Archelao et praesidium III milium tradidit; Xenophilo arcis

cura mandata est mille Macedonum aetate gravibus praesidere arcis custodiae iussis."

In hisce emendandum est: praesidio.

XIV.

Codex Vindobonensis Latinus 15, quo T. Livi libri XLI—XLV continentur, ab archetypo cursivis litteris exarato originem ducere videtur.

XV.

Ed. Meyer (Gesch. d. Altert. V. p. 238) de numero navium, quae pugnae ad Cnidum factae interfuerunt, non recte statuit, numeros a Diodoro (XIV. 83) traditos non modo Xenophonteis repugnare, sed iis quoque, quos Diodorus prius indicasset.

XVI.

Ed. Meyer (l. l. 377) perperam iudicat, Sphodriam sine dubio in Piraeum impetum fecisse (ineunte vere a¹ 378 a. C. n.) si non imperantibus, at clam assentientibus principibus Spartanorum viris.

XVII.

Octavianus in Cleopatrae morte voluntaria conivit.
